

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДЕПАРТАМЕНТ НАУКИ І ОСВІТИ
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ ДЕРЖАВНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ
КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«ХАРКІВСЬКА ГУМАНІТАРНО-ПЕДАГОГІЧНА АКАДЕМІЯ»
ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

Основи педагогічної майстерності

Робочий зошит

студента(ки)

(прізвище, ім'я та по батькові)

групи

факультету

галузі знань

освітнього
ступеня

спеціальності

Харків
2020

УДК 378.091.33-027.22(076.5)

О 72

Укладачі:

Л. О. Петриченко, доктор педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

О. О. Бабакіна кандидат педагогічних наук, доцент, декан психолого-педагогічного факультету Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

О. М. Акімова кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

О. В. Кузнецова кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Ю. О. Блудова кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Н. В. Потапова кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Н. В. Пилипенко кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

К. Г. Корсікова кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

О. О. Ільїна викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

В. А. Литвин викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради;

Рецензенти :

О. А. Жукова доктор педагогічних наук, доцент, завідувач кафедри педагогіки Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна;

С. Б. Беляєв кандидат педагогічних наук, доцент, професор кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради.

*Рекомендовано науково-методичною радою Комунального закладу
«Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради
(протокол № від . . . 2020 р.)*

О 72 Основи педагогічної майстерності : робочий зошит / уклад. : Л. О. Петриченко, О. О. Бабакіна, О. М. Акімова, О. В. Кузнецова та ін.; Комунальний заклад «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради. – Харків, 2020. – 65 с.

Робочий зошит «Основи педагогічної майстерності» автори розглядають як збірник допоміжних матеріалів для аудиторної й позааудиторної, навчальної та самостійної роботи, що сприяє розумінню студентами теоретико-методологічних і нормативно-правових засад, принципів, методів формування педагогічної майстерності.

Зміст робочого зошита відповідає навчальному плану та робочій програмі курсу «Основи педагогічної майстерності».

Робочий зошит рекомендований для студентів закладів вищої освіти.

УДК 378.091.33-027.22(076.5)

© Петриченко Л.О., Бабакіна О. О., Акімова О. М., Кузнецова О. В., Блудова Ю. О., Потапова Н. В., Пилипенко Н. В., Корсікова К. Г., Ільїна О. О., Литвин В. А. 2020.

Зміст

Вступ	4
Тема 1. Основні завдання та зміст курсу «Онови педагогічної майстерності».....	5
Тема 2. Суть педагогічної діяльності вчителя	8
Тема 3. Педагогічна майстерність і особистість учителя.....	10
Тема 4. Елементи акторської майстерності в педагогічній діяльності...	14
Тема 5. Педагогічна ситуація і педагогічна задача	16
Тема 6. Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці.....	19
Тема 7. Майстерність педагогічного спілкування	25
Тема 8. Елементи риторики у професійному спілкуванні педагога	29
Тема 9. Технологія організації індивідуальної педагогічної бесіди	33
Тема 10. Урок як діалогічна взаємодія	37
Тема 11. Педагогічна майстерність вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів	41
Теми рефератів та доповідей	46
Список використаної літератури	48
Додатки	51

Вступ

*...майстерність педагога стверджується
через творчість і втілюється в ній.*

І. А. Зязюн

Процеси гуманізації суспільства вимагають зрушень у справі гуманітаризації освіти. Сучасна система професійної підготовки передбачає опанування студентами педагогічних знань і практичних умінь: здатності яскраво і переконливо виражати свої почуття, володіти прийомами впливу на увагу аудиторії, умінням керувати своїм психофізіологічним апаратом та творчим самопочуттям для успішної організації спілкування та взаємодії з учнями тощо.

Педагогічна майстерність учителя є достатньо стійкою системою теоретично обґрунтованих і практично виправданих педагогічних дій і операцій, які забезпечують високий рівень інформаційної взаємодії між викладачем і його учнями. Послугуючись цим визначенням і функціональною структурою діяльності педагога, звернемо увагу на формування всіх компонентів та елементів педагогічної майстерності.

Підготовка вчителя до педагогічної творчості забезпечує його здатність як до формування та розвитку творчої особистості учня, так і до власного професійного та особистісного саморозвитку, що є домінуючими цілями його професійної підготовки та будується на основі органічної єдності загального, особливого та індивідуального. Як загальне – вона є складовою професійної загальнопедагогічної підготовки вчителя; як особливе – має свою специфіку, зумовлену особливостями та закономірностями творчого процесу і формування творчої особистості; як індивідуальне – відображає залежність підготовки від особистісних якостей учителя.

Навчальний посібник ««Основи педагогічної майстерності»: робочий зошит» укладачі розглядають як збірник допоміжних матеріалів для аудиторної та позааудиторної роботи, що орієнтує студентів на закріплення загальнотеоретичних знань, формування вмінь і навичок педагогічної майстерності роботи з учнями.

Навчальний посібник містить теоретичний блок, що являє собою опорну схему лекції з кожної теми курсу «Основи педагогічної майстерності», а також практичний блок, який включає питання для самоконтролю студентів та практичні завдання репродуктивного і творчого характеру.

Зміст робочого зошита відповідає навчальному плану та робочій програмі курсу «Основи педагогічної майстерності».

Навчальний посібник призначається для студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Тема 1. Основні завдання та зміст курсу
«Онови педагогічної майстерності»
Теоретичний блок
Опорна схема лекції

Визначення	Педагогічна майстерність – це комплекс властивостей особистості, що забезпечують самоорганізацію високого рівня професійної діяльності на рефлексивній основі.
Структура педагогічної майстерності (За І. Зязюном)	<ul style="list-style-type: none"> - педагогічна спрямованість особистості викладача (ціннісні орієнтації на себе, на засоби педагогічного впливу, на особистість вихованця і навчально-виховний колектив, на цілі педагогічної діяльності); - професійні знання (знання предмета, методики його викладання, теоретичні основи педагогіки і психології); - здібності до педагогічної діяльності (комунікативні – повага до людей, доброзичливість; перцептивні – професійна передбачуваність, емпатія, педагогічна інтуїція; динамічні – здатність до вольового впливу і логічного переконання; емоційно-почуттєві – здатність володіти собою і вибудовувати педагогічну дію на позитивних почуттях; оптимістичне прогнозування тощо); - педагогічна техніка як форма організації поведінки викладача.
Педагогічна техніка як форма організації поведінки викладача ґрунтується на групах умінь	<ul style="list-style-type: none"> - уміння володіти собою – поставою, мімікою, жестами, пантомімікою; керувати емоційними станами – знімати зайве психічне напруження, викликати стани творчого самопочуття; володіти технікою мови – дихання, голосоутворення, дикція, темп мовлення; - уміння співпрацювати з кожним учнем і всім класом у процесі вирішення педагогічних завдань – дидактичних, організаторських, контактної взаємодії, стимулювання діяльності вихованців тощо.
Етапи процесу самовдосконалення педагогічної майстерності	<ul style="list-style-type: none"> - самоусвідомлення важливості педагогічної самоосвіти, самовиховання і прийняття рішення зайнятися професійним самовдосконаленням; - розробка програми професійного самовдосконалення та планування заходів щодо її реалізації; - безпосередня практична діяльність з реалізації поставлених завдань самовдосконалення; - самоконтроль та самокорекція.
Рівні педагогічної майстерності (За М. Фіцулою)	<ol style="list-style-type: none"> 1. Професіоналізм є першим ступенем педагогічної майстерності, що передбачає наявність знань про теоретичні основи педагогічної діяльності, її базові засади. Ним володіє випускник вищої школи, в навчальному плані спеціальності якого передбачені відповідні дисципліни. 2. Інтенсивно і цілеспрямовано відбувається професійне зростання педагога. Ефективність цього процесу залежить від установки на самоосвіту і самовиховання, від наявності відповідної програми,

	<p>оволодіння педагогічним досвідом колег, систематичного підвищення кваліфікації (семінари, курси, науково-методичні конференції тощо).</p> <p>3. Педагогічне новаторство. Викладач-новатор вносить принципово нові ідеї у навчально-виховний процес, розробляє нові методичні системи, створює власні персонал-технології.</p>
--	--

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

1. Прослідкуйте ієрархію визначень професійно-педагогічної діяльності, починаючи із загального і закінчуючи спрощеним. Зазначте відповідні цифри навпроти визначень, обґрунтуйте вибір найузагальнішого вислову.

	№	Вислів
Професійно-педагогічна діяльність – це:		Перетворення педагогом існуючої в навчально-виховному процесі дійсності;
		Внутрішня (психічна) і зовнішня (фізична) активність педагога, регульована усвідомленою ним метою;
		Синтез наукових знань, умінь і навичок та особистих якостей учителя;
		Педагогічна творчість учителя, що виявляється в умінні досягти найкращих результатів в оптимальні терміни;
		Діяльність учителя з передачі учням знань, умінь і навиків

2. Поясніть суть одного з етапів процесу самовдосконалення педагогічної майстерності (на вибір).

3. Охарактеризуйте суть одного з рівнів педагогічної майстерності (на вибір).

4. Прочитайте наступний літературний уривок. Поміркуйте над ним та обґрунтуйте відповідь «за» та «проти».

Я не володію педагогічним талантом і прийшов у педагогіку випадково, без усякого на те покликання... Я пропрацював 32 роки, і всякий учитель, який пропрацював більш менш тривало, – майстер, якщо він не ледар.

(Макаренко А. С. Пед. соч. Москва, 1985. Т. 5. С. 385.)

Тема 2. Суть педагогічної діяльності вчителя

Теоретичний блок

Опорна схема лекції

Визначення	<p>Учитель – педагогічний працівник, в обов'язки якого входить навчання і виховання учнів з урахуванням специфіки предмета, формування загальної культури особистості, її соціалізація, засвоєння соціальних програм.</p> <p>Педагогічна діяльність у широкому розумінні розглядається як діяльність, метою якої є виховання підростаючого покоління.</p>
Структура педагогічної діяльності	<ul style="list-style-type: none"> • мета; • мотиви; • об'єкт педагогічної діяльності; • суб'єкт педагогічної діяльності; • функції; • засоби; • результат.
Функції педагогічної діяльності вчителя	<p>- конструктивна (відбір і визначення структури навчального матеріалу з урахуванням вікових та індивідуальних особливостей учнів, дидактичних принципів, вимог навчальних програм, а також розробка плану навчального процесу, відбір навчального обладнання, створення дидактичних засобів, тощо);</p> <p>- організаторська (залучення учнів до різних видів навчальної роботи);</p> <p>- комунікативна (встановлення ефективних взаємовідносин з учнями, батьками, колективом);</p> <p>- гностична (забезпечення наукового підходу до вивчення педагогічних явищ, вивчення учня і учнівського колективу, навчального процесу та результатів педагогічної діяльності: пошук потрібної інформації, експерименти, аналіз власної практики і досвіду інших учителів).</p>
Засоби педагогічної діяльності	<p>1) матеріальні (обладнання, меблі, ТЗН тощо);</p> <p>2) нематеріальні (методи, прийоми, форми, види роботи з учнями).</p>
Компоненти педагогічної майстерності	<p>- гуманістична спрямованість;</p> <p>- професійна компетентність;</p> <p>- педагогічні здібності;</p> <p>- педагогічна техніка.</p>

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

Гуманістична спрямованість як компонент педагогічної майстерності передбачає

1. Охарактеризуйте суть однієї з функцій педагогічної діяльності вчителя і (на вибір).

2. Як ви розумієте вислів Вільяма Уорда:

Посередній учитель викладає.

Хороший вчитель пояснює.

Видатний вчитель показує.

Великий учитель надихає.

Практичні завдання:

1. Вправа «Конверт проблем». Визначте найбільші проблеми (чи Ваші страхи) у роботі з учнями. Запропонуйте власні шляхи вирішення визначених проблем.

2. Складіть 3 правила, спрямовані на реалізацію кожного з компонентів педагогічної майстерності .

Гуманістична спрямованість:

Професійна компетентність:

Педагогічні здібності:

Педагогічна техніка:

Тема 3. Педагогічна майстерність і особистість учителя

Теоретичний блок

Опорна схема лекції

<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Особистісна спрямованість учителя</p>	<p>Соціально-моральна спрямованість визначена ідейними переконаннями педагога, його соціальними потребами, моральними і ціннісними орієнтаціями, почуттям громадського обов'язку і громадянської відповідальності. Професійно-педагогічна спрямованість виявляється як інтерес до професії, педагогічне покликання, педагогічні нахили.</p> <p>Пізнавальна спрямованість передбачає прагнення усвідомлювати перспективи науки, володіти культурою науково-педагогічного мислення. Під професіоналізмом розуміється здатність продуктивно, грамотно розв'язувати соціальні, професійні та особистісні завдання. <u>Педагогічна культура</u> є вищим виявом професіоналізму вчителя і охоплює такі <u>компоненти</u>: наукову ерудицію; загальну культуру; педагогічне мислення; педагогічну етику; культуру мовлення; культуру спілкування; культуру професійного здоров'я; наукову організацію праці; прагнення до самовдосконалення шляхом самовиховання.</p> <p>Самовиховання – різновид людської діяльності, важка робота над собою, ефективність якої залежить насамперед від цілеспрямованості людини, наявності у неї стійкої мотивації, позитивних установок, правильного вибору методів самовдосконалення, систематичності зусиль і постійного самоконтролю.</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Етапи процесу самовиховання</p>	<ul style="list-style-type: none"> - вибір значущих цілей; - постановка завдань самовиховання; - планування діяльності і створення програми самових.; - вибір методів і прийомів самовиховання; - зіставлення результатів з очікуваними; - корекція програми самовиховання з урахуванням результатів самоконтролю і самооцінки.
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Програма проф.</p>	<ul style="list-style-type: none"> - план-максимум, (на тривалий час); - план-мінімум (на день, тиждень, місяць, семестр). <p>Обов'язковими пунктами програми самовиховання є самопізнання, самоосвіта, оволодіння культурою навчальної праці.</p>
<p style="writing-mode: vertical-rl; transform: rotate(180deg);">Цілі самовиховання</p>	<p>а) досягнення згоди із самим собою, прийняття себе, визнання власних вад;</p> <p>б) досягнення гармонії з найближчим оточенням шляхом зміни свого ставлення до нього, пошуку в усьому позитивних аспектів, розвитку вміння прощати і не бути рабом речей;</p> <p>в) усунення поганих звичок, розвиток навички контролювати власні емоції;</p> <p>г) контроль власних потреб та керування ними, досягнення стану внутрішньої гармонії.</p>

Педагогічна рефлексія

Визначення	Рефлексія – форма теоретичної діяльності людини, що направлена на усвідомлення її власних дій.
Мета рефлексії	Згадати й усвідомити цілі діяльності та процес її проведення (способи, проблеми, шляхи їх вирішення), порівняти й співвіднести отримані результати із запланованими та відкоригувати цілі й напрями наступної діяльності
Рівні педагогічної рефлексії	<ul style="list-style-type: none"> • репродуктивний – педагог може викласти, представити послідовність своїх педагогічних дій. При цьому педагог не завжди оцінює актуальність і складність педагогічних проблем; вважає будь-яку педагогічну задачу такою, яку легко розв'язати; оцінює суб'єктивно (подобається – не подобається); • аналітичний – педагог уміє проаналізувати свою педагогічну діяльність відповідно до того алгоритму, яким оволодів на даний момент. При цьому правильно використовує найбільш відомі категорії психолого-педагогічних наук, здійснює цілеспрямоване педагогічне спостереження, організує досвідну роботу; оцінює діяльність за її результатами. • прогностичний – педагог уміє самостійно вичленувати та сформулювати педагогічну проблему, адекватно оцінити її актуальність і складність; уміє вибрати методику аналізу педагогічного процесу з кількох відомих йому; використовує для аналізу педагогічної й навчальної діяльності загальнонаукові методи, наприклад, системний підхід. На основі проведеного аналізу намічає шляхи, методи та засоби педагогічного впливу. філософсько-конструктивний – педагог визначає соціальний, загальнолюдський зміст своєї діяльності.
Форми та методи рефлексивної діяльності	<p>Індивідуальна рефлексія активізується з метою вироблення навичок і вмінь керувати власною самосвідомістю. Це – самоаналіз, самосприймання, самопереконавання, самонаказ, самоконтроль, самоподолання, самопокарання, самопізнання, тощо. Яскравим прикладом індивідуальної педагогічної рефлексії є самоаналіз уроку та педагогічне портфоліо.</p> <p>Колективна рефлексія сприяє аналізу здобутих результатів, труднощів та шляхів їх подолання, досягнення намічених цілей, участі кожного в спільній діяльності, осмисленню своїх відчуттів, порівняння їх з відчуттями й міркуваннями колег. Рефлексія може здійснюватися в <u>усній або письмовій формі</u>.</p> <p>Усна рефлексія має на своїй меті оприлюднення власної позиції, її співвідношення з думкою інших людей. Часто школярі говорять про те, що висловлення своїх думок у формі розповіді, діалогу або питань допомагає прояснити деякі проблеми.</p>

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

1. У чому ви вбачаєте взаємозв'язок між методами і формами рефлексивної діяльності? Наведіть приклади

2. Розкрийте місце та роль педагогічної культури у формуванні професіоналізму вчителя.

3. Програма професійного самовиховання передбачає розв'язання наступних завдань:

3. Наведіть приклади ефективного поєднання індивідуальних форм рефлексії з колективними.

Практичні завдання

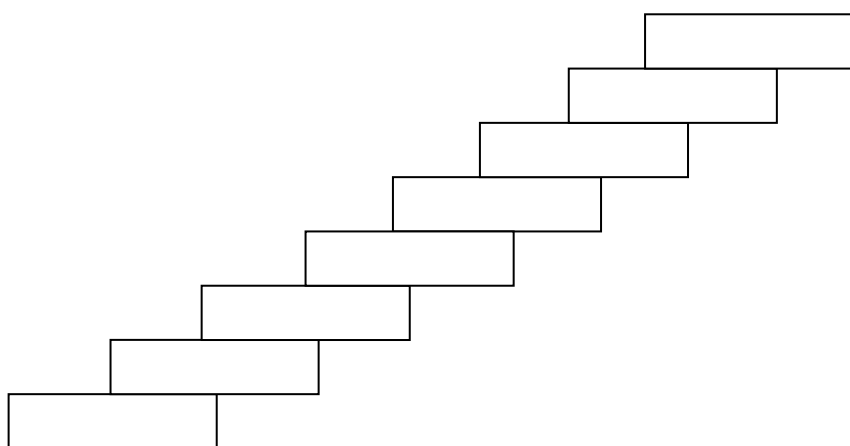
1. Завдання « Напиши оголошення». Складіть оголошення на тему «У школі є вакансія вчителя»

У школі є вакансія вчителя.

Кваліфікаційні вимоги:

2. Завдання «Мій герб». Намалюйте герб, у якому будуть розкриті ваші особистісні якості. Напишіть пояснення, чому намалювали його саме таким та що позначають елементи, намальовані на гербі.

3. Завдання « Сходи́нки до вдосконалення ». Кожна сходинка – це крок до досконалості. Потрібно зобразити себе на тій сходинці, де себе уявляєте відповідно до своїх професійних досягнень. На нижніх сходинках потрібно позначити словами вже досягнуте, а на верхніх – те, чого прагнете досягнути.

4. Опрацюйте статтю О. Мороз та Л. Омеляненко «Зовнішність учителя також виховує» та дайте відповідь на питання: чи вбачаєте ви суперечності між естетикою зовнішності вчителя і вимогами сучасної моди? «Модність» учителя є позитивним чи негативним чинником його діяльності? (Див. додаток Б)

Тема 4. Елементи акторської майстерності в педагогічній діяльності

Теоретичний блок

Опорна схема лекції

Визначення	Артистичність педагога – це краса і багатство внутрішнього світу особистості, це здатність яскраво, переконливо, емоційно передавати матеріал, представляючи його в образах, використовуючи фантазію, інтуїцію, імпровізацію, техніку та виразність мови і рухів, самопрезентацію та відкритість.
Складові частини творчого самопочуття (За К.Станіславським)	1) тілесна свобода; 2) повна зосередженість усієї духовної та фізичної природи; 3) почуття правди і магічне «якщо б».
Елементи творчого самопочуття вчителя	1) зосередженість на головному завданні заняття; 2) направленість викладача на «надзавдання»; 3) бачення усіх і кожного окремо, так би мовити «зсередини»; 4) здатність контролювати себе, проводити самоаналіз.

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

1. Обґрунтуйте, які складові творчого самопочуття, на вашу думку, мають потужний вплив на формування майстерності вчителя.

2. Складіть 3 правила, спрямовані на реалізацію кожного з елементів творчого самопочуття вчителя.

Зосередженість на головному завданні заняття:

Направленість викладача на «надзавдання»:

Бачення усіх і кожного окремо, так би мовити «зсередини»:

Здатність контролювати себе, проводити самоаналіз:

Практичні завдання:

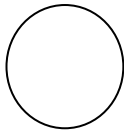
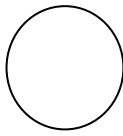
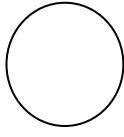
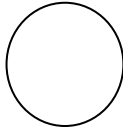
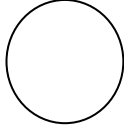
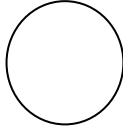
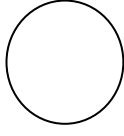
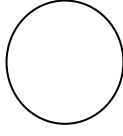
1. Опрацюйте уривок з книги К. С. Станіславського «Робота актора над собою» та визначте поради, які пропонує автор для формулювань «надзавдань» акторові. (Див. додаток В)

2. Поміркуйте над уривком та обґрунтуйте відповідь, в чому бачить відмінності акторської та педагогічної професії автор?

На думку І. А. Зязюна, педагогічна дія не лише наука, а й мистецтво, саме тому педагогічний процес вимагає своєрідної «магії» педагогічного впливу. Порівнюючи акторську і педагогічну дію вчений пише: «Якщо акторська дія зумовлена літературним доробком драматурга, режисера, художника і самим актором, то педагогічна зумовлена життєвими потребами освіти і виховання особистості, а отже, й законами педагогічного впливу, що дають значний простір для імпровізації. Але й педагогічна, й акторська дії можливі лише за умови публічного виконання, де мають місце наслідування, перенесення, співпереживання, тому педагог для досягнення успіху повинен бути одноосібним талановитим і драматургом, і літератором, і виконавцем».

(Зязюн І.А. *Філософія педагогічної дії* : [монографія]. Черкаси : Вид. від. ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2008. 608 с.)

3. Намалюйте риси обличчя, щоб емоція стала зрозумілою.

Радість		Задоволення	
Сум		Розчарування	
Образа		Впевненість	
Здивування		Захоплення	

Тема 5. Педагогічна ситуація і педагогічна задача

Теоретичний блок Опорна схема лекції

Визначення	Педагогічну ситуація – об’єктивний стан конкретної педагогічної системи за певний проміжок часу (Л. Спірін) Педагогічну ситуація – реальні обставини у навчальній групі в складній системі стосунків і взаємостосунків учнів, що необхідно враховувати при прийнятті рішення про способи впливу на них (Н. Кузьмин) Педагогічна задача – це результат усвідомлення вихователем у педагогічній ситуації необхідності розробки системи професійних дій і прийняття їх до виконання.
Структура педагогічної задачі	- педагогічна ситуація; - мета.
Рівень педагогічних задач	- стратегічний; - тактичний; - оперативний.
Етапи розв’язання педагогічних задач (За Н. Кузьминою)	1) аналіз вихідних даних (діагностика); 2) співставлення вихідних даних з передбачуваним результатом; 3) постановка й обґрунтування головної виховної задачі на певний період та визначення системи перспектив перед; 4) визначення позиції класного керівника, активу класу в організації розв’язання задач; 5) залучення всіх учнів до активної діяльності, спрямованої на реалізацію поставлених задач; 6) визначення змісту, методів, форм реалізації; 7) оцінка і співставлення отриманого результату із передбачуваними результатами.
Класифікація педагогічних задач (За Ю. Кулюткіним)	1) задачі аналітичного характеру, що виникають на орієнтовному етапі діяльності педагога; 2) задачі проєктувального характеру, що виникають у процесі конструювання педагогічних способів і засобів навчання; 3) задачі комунікативного характеру.
Класифікація педагогічних задач за дидактичною метою (За Л. Спіріним)	1) за місцем виникнення і безпосереднього протікання (ситуації в школі, в родині); 2) за суттю педагогічного процесу (ситуації дидактичні, виховні та навчально-виховні); 3) за взаємодіючими у ситуаціях суб’єктами і об’єктами виховання: «учитель-клас», «батьки-діти», «особистість у процесі виховання»; 4) за перспективами ситуації (стратегічні, тактичні, оперативні); 5) за можливостями постановки різноманітних видів педагогічних задач: для накопичення інформації; для розвитку творчого мислення і теоретичних знань; для розвитку педагогічних, організаторсько-управлінських якостей у майбутніх учителів.

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

1. Чи завжди педагогічна ситуація стає педагогічною задачею? Відповідь обґрунтуйте.

Визначте, які діагностичні методи може використовувати вчитель на першому етапі розв'язання педагогічних задач

Практичні завдання:

1. Розв'яжіть педагогічну задачу відповідно до кожного етапу. Заповніть таблицю. Учитель несподівано увійшов у клас і побачив, що учень виправляє оцінку на його сторінці журналу. Як би Ви діяли на місці вчителя?

№ етапу	Відповідь
1.	<hr/> <hr/> <hr/>
2.	<hr/> <hr/> <hr/>
3.	<hr/> <hr/> <hr/>
4.	<hr/> <hr/> <hr/>
5.	<hr/> <hr/> <hr/>
6.	<hr/> <hr/> <hr/>
7.	<hr/> <hr/> <hr/>

Тема 6. Мовлення вчителя як засіб педагогічної праці

Теоретичний блок

Опорна схема лекції

<p>Визначення</p>	<p>Техніка мовлення – це сукупність елементарних прийомів фонаційного дихання, мовленнєвого голосу та дикції, доведених до ступеня автоматизованих навичок, що дозволяє вчителю з максимальною ефективністю здійснювати мовленнєвий вплив.</p> <p>Дихання – один з головних життєдіяльних актів людського організму, який людина виконує постійно, у певному ритмі. Одночасно дихання є основою виголошуваного мовлення.</p> <p>Голос – найголовніший елемент техніки мовлення, який для вчителя є основним засобом праці, вдихаючи і видихаючи повітря у процесі говоріння, людина змушує голосові зв'язки змикатися і розмикатися. Внаслідок цього з'являється голос.</p> <p>Дикція – це ясність і чіткість у вимові слів, складів і звуків.</p> <p>Темпоритм – це швидкість та тривалість звучання окремих слів, складів, а також пауз у поєднанні з ритмічною організованістю, розміреністю мовлення.</p>
<p>Технічні показники виразного мовлення</p>	<ul style="list-style-type: none"> – дихання; – голос; – дикція (вимова); – інтонація (тон); – темп.
<p>Типи дихання</p>	<ul style="list-style-type: none"> – верхнє або ключичне дихання; – грудне дихання; – діафрагматичне дихання; – реберно-діафрагмове.
<p>Умови правильного дихання</p>	<ol style="list-style-type: none"> 1. Вдихати повітря через ніс слід вільно, безшумно. 2. Починати говорити можна тоді, коли в легені взято незначний надлишок повітря, необхідний для виголошення структурно-логічної частини тексту. 3. Не допускати, щоб повітря було витрачене повністю. 4. Слід скористатися кожною природною зупинкою в мовленні для добирання запасу повітря у легені. 5. Поповнювати запас повітря треба своєчасно і непомітно. 6. Пам'ятати, що від глибини вдиху залежить сила видиху, отже – сила звучання голосу. 7. Вдихати та видихати слід безшумно, непомітно для слухача.
<p>Основні властивості голосу</p>	<ul style="list-style-type: none"> – сила (об'ємність, звучність) голосу; – політність (злетність) голосу; – гнучкість (рухливість) голосу; – діапазон; – тембр; – милозвучність; – сугестивність; – витривалість; – дикція; – темпоритм.

Практичний блок
Питання для самоконтролю:

1. Розкрийте суть кожного типу дихання. Заповніть таблицю.

№	Тип дихання	Суть поняття
1.	верхнє або ключичне дихання	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
2.	грудне дихання	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
3.	діафрагматичне дихання	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
4.	реберно- діафрагмове	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

2. Учителю необхідно знати суть типів дихання для того, щоб:

3. Як ви вважаєте, чи впливає якість мовлення вчителя на бажання учнів слухати? Обґрунтуйте свою думку.

Практичні завдання:

1. Відпрацюйте наступні вправи на вдосконалення органів дихання та тренування органів мови. Визначте їх мету. Визначте про труднощі, якщо Ви відчули їх при виконанні вправи. Заповніть таблицю.

2.

№	Вправа	Мета	Труднощі
1	Зробіть вдих на рахунок 1, 2, 3, 4, на 5, 6 – затримайте дихання, на рахунок 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15 – видих.	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	
2	Зробіть короткий вдих, трохи затримайте дихання, при видиху почніть рахувати: 1, 2, 3, 4 і так далі. Темп рахунку не прискорювати, повітря не добирати.	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	
3	Вимовіть скоромовку-лічилку, зробивши вдих в місці, вказаному *, і продовжіть на видиху, наскільки вистачить повітря: «Як на горі, на пагорбі стоять тридцять три Єгорки*: раз – Єгорка, два – Єгорка, три – Єгорка і так далі».	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	
4	Витягніть губи та стискайте їх у «хоботок». Поверніть «хоботок» управо, вліво, вгору, вниз поволі, потім зробіть губами круговий рух в один бік, потім рух в інший. Повторіть вправу 3-4 рази.	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	

5	<p>Рот напіврозкритий. Кінчиком язика постарайтеся торкнутися носа, потім підборіддя, поверніть язик в початкове положення.</p>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	
6	<p>Рот напіврозкритий. Кінчиком висунутого язика напишіть у повітрі букви алфавіту, після кожної букви повертайте язик у початкове положення.</p>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	
7	<p>«Цокання». Кінчик язика щільно притиснутий до альвеол, потім поштовхом відривається і перескакує ближче до м'якого піднебіння. При цьому виникає клацання, схоже на цокання копит. Повторити 8-10 разів.</p>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	
8	<p>Вимовіть даний нижче текст, не закриваючи рота. Можна уявити, що вам поставили пломбу і не можна закривати рот: «Дві години не їсти? Жахливо! Я не снідав марно. Їсти хочу як ніколи!.. Дві години зачекати? Залюбки! Є характер, воля є, Раз не можна – не стану їсти!».</p>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	
9	<p>Сильно, із зусиллям зібрати губи в «хоботок» так, щоб при цьому вони мали мінімальний розмір. Потім так само активно, із зусиллям розтягнути їх у сторони, не оголюючи</p>	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>	

	зуби. Повторити цей рух 10-15 разів, до появи в м'язах губ відчуття тепла.		
10	Рот розкритий на два пальці, нижня щелепа нерухома. Кінчиком язика торкніться твердого піднебіння, внутрішньої сторони спочатку лівої, а потім правої щоки, поверніть язик у початкове положення.		

2. Прочитайте тексти, змінюючи залежно від змісту силу голосу:

А) Була тиша, тиша, тиша.

Раптом гуркотом грому змінилася вона!

І ось уже дощик тихенько – ти чуєш? –

Закрапав, закрапав, закрапав по даху.

Напевно, зараз барабанити він стане.

Вже барабанить! Вже барабанить!

Скажи поголосніше слово «грім» –

Гуркотить слово, немов грім!

Б) Я сиджу і слухаю, не дихаючи,

Шерех очерету, що шарудить.

Очеретинки шепочуться:

– Ши, ши, ши!

– Що ви тихо шепочете, очерети?

Хіба так нашіптувати добре?

А у відповідь шелестіння:

– Шо, шо, шо!

– З вами я нашіптувати не хочу!

Я заспіваю над річкою і станцюю,

Навіть дозволу не запитаю!

Я станцюю у самого очерету!

Очеретинки шепочуться:

– Ша, ша, ша...Немов просять пошепки:

«Не танцюй!..»

До чого ж сполохливі очерети!

В) Лийся, лийся, дощик, дощик! Дуже хочу я рости!

Я не цукор! Я не коржик! Не боюсь я мокроти!

Г) Грім гуркотить – бух! Тарах! Немов гори рушить.

Тиша в переляку – ах! – Затикає вуха.

3. Прочитайте вірш так, щоб підвищення і пониження висоти голосу відповідало змісту вислову:

Щоб оволодіти грудним регістром,
Я стаю аквалангістом.
Все нижче опускаюся, нижче!
А дно морське все ближче, ближче!..
І ось вже в царстві я підводному!
Хоч занурився глибоко,
Але голосом грудним,
Володію я легко.
Щоб оволодіти грудним регістром,
Корисно стати аквалангістом.

4. Вкажіть, в якому темпі треба читати рядки вірша:

Вірш	Темп
Ми йдемо по кругу, Подивися.	
Ми крокуємо дружно: раз, два, три.	
Ми скачемо по дорозі, Змінюємо часто ноги.	
Пострибали, пострибали: Скок-скок-скок!	
А потім як лелека встали – і мовчок!	

5. Визначте, яким тоном розмовляють з Попелюшкою батько, мачуха, сестри, фея, принц. Слова для довідок: добрий, злий, захоплений, байдужий, грубий, ніжний, здивований, переляканий, сумний, офіційний, дружній. Заповніть таблицю.

№	Герої казки	Тон розмови
1	батько	
2	мачуха	
3	сестри	
4	фея	
5	принц	

6. Опрацюйте статтю Дейла Карнегі «Як виробляти впевненість у собі і впливати на людей, виступаючи публічно» та визначте шляхи вироблення впевненості на думку автора. (Див. додаток Г)

Тема 7. Майстерність педагогічного спілкування

Теоретичний блок Опорна схема лекції

Визначення	<p>Спілкування – це сукупність зв'язків і взаємовпливів, що виникають і закріплюються між людьми в процесі спільної діяльності.</p> <p>Педагогічне спілкування – це професійне спілкування викладача зі студентами в процесі навчання та виховання, яке має певні педагогічні функції і спрямоване на створення сприятливого психологічного клімату, оптимізацію навчальної діяльності та відносин між педагогом і студентом усередині колективу.</p> <p>У психології педагогічне спілкування визначається як взаємодія суб'єктів педагогічного процесу, що здійснюється знаковими методами та спрямована на значущі зміни властивостей, стану, поведінки та особистісно-смыслових цінностей партнерів.</p>
Рівні комунікатив-ної взаємодії	<ul style="list-style-type: none"> - емоційний, поверховий рівень, що визначає зручність ситуації спілкування; - когнітивний рівень, що пов'язаний з предметним боком спілкування; - соціально-психологічний рівень, що визначає міжособистісні та групові стосунки.
Принципи педагогічного спілкування	<ul style="list-style-type: none"> - гуманізм; - демократизм; - оптимізм; - індивідуально-особистісний підхід; - наступність.
Структурні елементи педагогічного спілкування (За Н.Волковою)	<ul style="list-style-type: none"> - моделювання майбутнього спілкування: окреслюються контури майбутньої взаємодії: планування і прогнозування змісту, структури, засобів спілкування; - «комунікативна атака» – завоювання ініціативи, встановлення емоційного і діалогового контакту.

Стилі педагогічного спілкування

Визначення	Стиль педагогічного спілкування – стійка система способів і прийомів, які застосовує вчитель під час взаємодії з учнями.
Класифікація за М. Березовіним, Я. Коломинським	<ul style="list-style-type: none"> - активно-позитивний; - ситуативний стиль; - активно-негативний стиль; - пасивно-негативний стиль.
Класифікація за К. Левіним	<ul style="list-style-type: none"> - авторитарний; - ліберальний; - демократичний.
Класифікація за В. Кан-Каліком	<ul style="list-style-type: none"> - спілкування на підставі захоплення спільною творчою діяльністю.; - спілкування, що ґрунтується на дружньому ставленні; - дистанційне спілкування; - спілкування-залякування; - спілкування-загравання.

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

Педагогічне спілкування є потужним засобом впливу на учнів, тому що

Розкрийте суть одного з принципів педагогічного спілкування (на ваш вибір):

1. Охарактеризуйте рівень комунікативної взаємодії (на ваш вибір):

2. Наведіть приклади одного з стилів педагогічного спілкування за класифікацією В. Кан-Каліка з власного досвіду навчання в школі.

Практичні завдання:

1. Визначте назву стилю педагогічного спілкування до поданої характеристики за класифікацією М. Березовіна, Я. Коломинського.

№	Характеристика стилю педагогічного спілкування	Назва
1	Емоційно-позитивне ставлення до учнів і педагогічної діяльності, що адекватно реалізується у манері поведінки, і в комунікативних впливах проявляється замкнутість, сухість, категоричність і педантизм;	
2	Відверта емоційно-негативна спрямованість, що проявляється в різкості, дратівливості, акцентуванні уваги на недоліках учнів, частих зауваженнях і покараннях	
3	Емоційна нестабільність (під впливом конкретних ситуацій у поведінці викладачів проявляються риси позитивного і негативного стилю);	
4	Властивий педагогам, які не так відверто проявляють негативне ставлення до учнів і педагогічної діяльності, що реалізується в емоціях в'ялості, прихованій неприязні, сухості та відчуженості, байдужості до успіхів і невдач учнів, формалізмі в роботі.	

2. Складіть 3 правила, спрямовані на суть кожного з стилів педагогічного спілкування за К. Левінім:

Авторитарний _____

ліберальний _____

демократичний _____

3. Прочитайте педагогічну ситуацію. Відповідно до типології комунікативної поведінки вчителів, за класифікацією М. Талан, визначте реакцію вчителя. Заповніть таблицю.

Учитель несподівано увійшов у клас і побачив, що учень виправляють оцінку на його сторінці журналу.

№	Типологія комунікат. поведінки	Зміст комунікативної поведінки	Реакція вчителя
1	«Сократ»	вчитель, який полюбляє дискусії, спори;	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

2	«Керівник групової дискусії»	ГОЛОВНИМ у навчальному процесі вважає досягнення згоди, встановлення співпраці, відводячи собі роль посередника;	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
3	«Майстер»	вчитель є взірцем у ставленні до життя, який учні мають наслідувати;	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
4	«Генерал»	вчитель, який уникає двозначності, підкреслено вимогливий, жорстко вимагає слухняності;	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
5	«Менеджер»	стиль, що характеризується атмосферою ефективної діяльності учнів, індивід. підходом, заохоченням ініціативи;	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
6	«Тренер»	атмосфера у групі пройнята духом командної належності, вчитель – натхненник групових зусиль, для кого головне – кінцевий результат, перемога.	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>
7	«Гід»	йому притаманні лаконічність, точність, витримка, технічна бездоганність, що нерідко породжують нудьгу.	<hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/> <hr/>

Тема 8. Елементи риторики у професійному спілкуванні педагога

Теоретичний блок Опорна схема лекції

Визначення	<p>«Ораторське мистецтво» має два значення:</p> <p>1 – вид суспільно-політичної та професійної діяльності, метою якої є переконання масової аудиторії;</p> <p>2 – ступінь майстерності публічного виступу, майстерне володіння живим словом.</p> <p>«Рід» в ораторському мистецтві – це частина красномовства, яка характеризується спільністю об'єкту промови, його розбору, оцінки.</p>
Роди красномовства	<ul style="list-style-type: none"> - соціально-політичне; - академічне,; - судове; - соціально-побутове; - духовне (церковно-богословське).
Риси академічного красномовства	<ul style="list-style-type: none"> - високий рівень науковості; - принцип виховуючого навчання; - логічну культуру лектора; - доступність викладу; - наочність і застосування технічних засобів навчання; яскравість; - емоційність мовлення.
Типи риторичних фігур	<ul style="list-style-type: none"> - еналага, що полягає у зміщенні значення слова чи звороту шляхом переносу його відношення з одного предмета на інший; - епимона, що полягає в повному або частковому повторенні думки. - контекстний троп, основна функція якого – прирощення думки. Він являє собою серію слів, похідних від базового слова, і що відносяться до нього як переноси значень.
Фігури виділення	<ul style="list-style-type: none"> - реприза – найпростіший вид повтору у конструкції, що розгортається, як пояснювальний зворот; - анафора – повтор першого слова або звороту в кожній з паралельних конструкцій фрази; - епіфора – фігура, обернена анафорі: повторювальне слово чи зворот стоїть наприкінці паралельних конструкцій; - оточення – сполучення анафори й епіфори: одне й те ж слово або зворот починає і завершує конструкцію; - розрізнення, що полягає у послідовному протиставленні слів, які отримують синонімічні й антонімічні значення та утворюють смислові ряди; - розділення – розгортання родового поняття у ряд видових таким чином, що кожне з них отримує свою характеристику; - епітет – характеристика виділеного слова за допомогою слів або зворотів, які уточнюють його значення або розкриває певні властивості;

<p style="text-align: center;">Фігури виділення</p>	<ul style="list-style-type: none"> - плеоназм – надмірне вживання слів у мовленні з метою виділення значущого слова або відтінку значення; - перифраз – заміна слова характеристикою, що розкриває властивість предмету, яку автор прагне виділити; - оксюморон – поєднання слів з протилежним значенням у словосполучення, що приймає після цього нове значення; - градація – створення ряду однорідних за смислом слів, зворотів, речень, які розташовані за зростанням або спаданням якоїсь смислової ознаки, як повторення ознаки; - антитеза, що полягає у протиставленні двох думок, які будуються як паралельні звороти мовлення; - етимологія, сутність якої полягає у розкритті значення слова через його походження; - відповідність – смислова пропорція, що являє собою постановку слів у подібно побудовані конструкції, що протиставляються і зіставляються через антонімію та синонімію, які утворюються внаслідок аналогії слів; - інтерпретація – використання додаткового звороту або речення з модально-оцінювальним значенням для пояснення або оцінки змісту фрази; - переміщення – дзеркально-симетричне повторення в паралельних конструкціях.
<p style="text-align: center;">Основні фігури діалогізму</p>	<ul style="list-style-type: none"> - попередження – умисне висунення ритором контраргументу і відповідь на нього. Використовуючи цю фігуру, ритор знаходить заперечення, на які він у змозі відповісти; - відповідь – постановка питання від особи аудиторії й відповідь від особи ритора; - повідомлення – питання, звернене ритором до аудиторії і відповідь від аудиторії або третьої особи, яка часто доповнюється коментарем або запереченням; - запозичення – висловлення, що представляє позицію авторитетної особи або збирального образу, включене у висловлювання та яке іноді супроводжується коментарем або запереченнями; - цитата, що полягає у точному переданні слів конкретної особи; - алюзія, що містить натяк на певну особу або твір завдяки вживанню характерного слова, висловлення або факту; - риторичне питання – стверджувальне висловлювання у формі питання; - риторичне звертання – висловлювання, що являє собою повеління, висловлене у формі ствердження або питання, адресоване конкретній особі; - риторичний вигук – висловлювання в окличній формі, звернене ритором нібито до самого себе.

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

1. Охарактеризуйте одну з рис академічного красномовства (на ваш вибір):

2. Розкрийте суть понять « пафоса, логоса, етоса».

3. Які полемічні прийоми доречно використовувати під час диспуту, дискусії, полеміки?

Практичні завдання:

1. Сформулюйте поради, про те, що потрібно запам'ятати перед виходом до аудиторії:

2. Наведіть приклад основних фігур діалогізму. Заповніть таблицю.

№	Основні фігури діалогізму	Приклад
1	попередження	<hr/> <hr/> <hr/>
2	відповідь	<hr/> <hr/> <hr/>
3	повідомлення	<hr/> <hr/> <hr/>
4	запозичення	<hr/> <hr/> <hr/>
5	алюзія	<hr/> <hr/> <hr/>
6	риторичне питання	<hr/> <hr/> <hr/>
7	риторичний вигук	<hr/> <hr/> <hr/>
8	риторичне звертання	<hr/> <hr/> <hr/>
9	цитата	<hr/> <hr/> <hr/>

Тема 9. Технологія організації індивідуальної педагогічної бесіди
Теоретичний блок
Опорна схема лекції

Визначення	<p>Бесіда – це метод виховання, що передбачає цілеспрямовану організацію обміну думками.</p> <p>Приєм педагогічного впливу – це спосіб організації певної педагогічної ситуації, який викликає нові почуття й думки учнів, що спонукають їх до самозміни.</p>	
Види бесіди	За формою проведення	<ul style="list-style-type: none"> - фронтальна; - індивідуальна;
	За плануванням	<ul style="list-style-type: none"> - запланована; - непередбачувана.
Вимоги до організації індивідуальної бесіди	<ul style="list-style-type: none"> - визначення тривалості бесіди, місця і часу її проведення; - чіткість постановки мети; - створення атмосфери взаємної довіри; - виявлення уваги та поваги до думок співбесідника; - спрямування бесіди в потрібне русло; - надання можливості учню вільно висловлювати свої думки; - стриманість, терплячість педагога; - закінчення бесіди після досягнення мети; - аналіз перебігу та результатів бесіди. 	
Принципи використання прийомів педагогічного впливу	<ul style="list-style-type: none"> - педагогічний оптимізм; - повага до вихованця; - розуміння душевного стану вихованця; - розкриття мотивів і зовнішніх обставин здійснених вчинків; - зацікавленість у долі учня. 	
Групи педагогічних прийомів (за класифікацією Е. Ш. Натанзон)	Спонукальні прийоми	Гальмівні прийоми
	<ul style="list-style-type: none"> - переконання; - заохочення; - доброта, увага і турбота; - прохання; - вияві майстерності учителя у сфері, яка цікава самим дітям; - активізація потаємних почуттів дитини; - опосередкування; - фланговий підхід.; - пробудження гуманних почуттів; - прояв засмучення; - моральна підтримка й укріплення віри у власні сили; - довіра; - утягнення в цікаву діяльність; - моральне вправління. 	<ul style="list-style-type: none"> - паралельна педагогічна дія; - наказ; - натяк; - удавана байдужість; - іронія; - розвінчування; - удаване недовір'я; - прояв обурення; - осуд; - покарання; - попередження; - збудження тривоги щодо подальшого покарання; - вибух.

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

Розкрийте значення прийомів педагогічного впливу для проведення індивідуальної педагогічної бесіди

1. Охарактеризуйте одну з вимог до організації індивідуальної педагогічної бесіди (на ваш вибір):

2. Наведуть приклад педагогічної ситуації з використанням педагогічних прийомів. Спонукальні прийоми:

Гальмівні прийоми:

Практичні завдання:

1. За допомогою цифр та букв установіть відповідність назв та суті педагогічного прийому відповідно до поданої характеристики за класифікацією Е. Ш. Натанзон.

№	Назва педагогічного прийому	№	Суть педагогічного прийому
1.	прояв обурення	А	полягає в роз'ясненні і доказі правильності чи необхідності певної поведінки або неприпустимості якогось вчинку;
2.	удаване недовір'я	Б	полягає у відведенні від вихованця звинувачень, його беззастережній підтримці з боку педагога;
3.	удавана байдужість	В	полягає у пред'явленні вихованцю проміжної умови, після виконання якої він отримує можливість задовольнити власні інтереси;
4.	наказ	Г	прийом є досить непомітним для вихованця. Педагог не засуджує його погану поведінку, а спираючись на інтереси і почуття дитини, спрямовує її поведінку в позитивне русло;
5.	довіра	Д	полягає у вияві смутку і розчарування педагога у вихованцеві, що здійснив негативний вчинок, з метою отримання емоційного відгуку на переживання вчителя. Ефективність цього прийому визначається ставленням до ображеного вчителя;
6.	прояв засмучення	Є	полягає у дорученні вихованцю відповідальної справи. Довіра надихає вихованця, розвиває відповідальність, укріплює дисципліну, ініціативу, активність дитини;
7.	фланговий підхід	Ж	виражається в категоричній вимозі педагога і примушує вихованця підкоритися;
8.	опосередкування	З	педагог робить вигляд, що нічого не трапилось, і вихованці відчують недоречність здійсненого вчинку, що «гальмує» їхні подальші негативні дії;
9.	обхідний рух	К	полягає у навмисному висловленні сумніву щодо виправлення винуватця, що уражає його самолюбство і спонукає довести протилежне;
10.	переконання	Л	є доречним у випадках, коли вчинок є занадто непристойним, але максимальний ефект досягається тоді, коли педагог уміє виявити обурення, гнів, розкрити непристойність здійсненого вчинку таким чином, щоб винуватець усвідомив свою провину.

(Наприклад: 1 – А; 2 – Д, 3 – Ж, тощо)

Тема 10. Урок як діалогічна взаємодія
Теоретичний блок
Опорна схема лекції

Визначення	<p>Урок – форма організації навчальної роботи в школі, яка відбувається у межах точно встановленого часу за розкладом, з певним складом учнів для досягнення навчальних результатів; уроки мають різні структури залежно від мети, характеру матеріалу, вікових особливостей учнів; об'єднуються в систему за темами. (За О. Савченко)</p> <p>Задум уроку діалогу – це створення його своєрідного загального контуру, в якому відтворюються уявлення вчителя про те, яким має бути урок, за яких умов він стане успішним як для нього, так і для його учнів, дасть їм інтелектуальну і моральну втіху від спільної діяльності. Задум уроку потім трансформується в розробку його детального плану (За І. Зязюним)</p>
Засоби організації особистісно орієнтованого навчання	<ul style="list-style-type: none"> • Учитель будує навчання з урахуванням індивідуальних, вікових особливостей сприймання теми дітьми. • Учитель здійснює навчання з постійним опертям на досвід учнів, на здобуті знання, які вони вже самостійно ретранслюють на уроці як власну цінність, вкладаючи у здобуття нового для всіх знання. • Навчальна діяльність учителя спонукає учня до ведення внутрішнього діалогу – діалогу із самим собою під час пошуку відповіді на запитання, власної оцінки. • У навчанні враховується співвідношення між успіхом і невдачею учня.

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

1. Щодо діяльності вчителя з розробки уроку існують два протилежні погляди. Перший: урок – це імпровізація вчителя, попередня його розробка може позбавити діяльність педагога безпосередності й природності. Другий: урок має відповідати певним стандартам, адже вчитель не може щоразу «винаходити велосипед»; використання готового зразка полегшує його діяльність. Якою є ваша думка з приводу цих поглядів?

2. За яких умов розробка задуму уроку може бути творчою діяльністю вчителя?

3. Що є визначальним в організації навчання учнів на уроці: безпосередній вплив учителя (трансляція знань, спонукання до навчання засобами дисциплінарного впливу тощо) чи діалог учителя з учнями, який будуватиметься шляхом активізації їхньої пізнавальної діяльності (формування мотивів діяльності, пізнавальних інтересів, потреб учнів)? Відповідь обґрунтуйте.

4. Прочитайте наступний літературний уривок. Поміркуйте над ним та обґрунтуйте відповідь «за» та «проти».

«Без постійного духовного спілкування вчителя й дитини, без взаємного проникнення у світ думок, почуттів, переживань немислима емоційна культура як плоть і кров культури педагогічної... Віра маленького школяра в учителя, взаємна довіра між вихователем і вихованцем, ідеал людяності, який бачить дитина в своєму вихователі, – елементарні й разом з тим найскладніші, наймудріші правила виховання, зрозумівши які вчитель стає справжнім духовним наставником»

(Сухомлинський В. О. Серце віддаю дітям // Вибр. твори: В 5 т. Т. 3. С. 15.)

Я погоджуюсь з думкою В. Сухомлинського, тому що

Я не погоджуюсь з думкою В. Сухомлинського, тому що

Тема 11. Педагогічна майстерність вчителя у взаємодії з батьками молодших школярів

Теоретичний блок

Опорна схема лекції

<p>Визначення</p>	<p>Школа має ініціювати нову, глибшу залученість родини до побудови освітньо-професійної траєкторії дитини.</p> <p>Педагогіка партнерста – це ключовий компонент формули Нової української школи, це взаємна повага до особистості, це педагогіка з особистісно-орієнтованим навчанням у центрі якого – дитина. Партнерські взаємини між учнем, учителем та батьками є однією з ключових засад якісного реформування Нової української школи.</p> <p>В основі педагогіки партнерства – спілкування, взаємодія та співпраця між учителем, учнем і батьками. Учні, батьки та вчителі, об'єднані спільними цілями і прагненнями, є добровільними та зацікавленими односторонніми, рівноправними учасниками освітнього процесу, відповідальними за результат.</p>
<p>Основні принципи педагогіки партнерства</p>	<ul style="list-style-type: none"> – повага до особистості; – доброзичливість і позитивне ставлення; – довіра у відносинах; – діалог – взаємодія – взаємоповага; – розподілене лідерство (проактивність, право вибору та відповідальність за нього, горизонтальність зв'язків); – принципи соціального партнерства (рівність сторін, добровільність прийняття зобов'язань, обов'язковість виконання домовленостей).
<p>Елементи педагогіки партнерства</p>	<ul style="list-style-type: none"> – постійна комунікація, яка дозволяє оперативно реагувати на будь-які зміни та проблеми (створення чатів чи груп у соціальних мережах та месенджерах, проведення відеобесід); – неформальне спілкування (спільне святкування визначних подій та свят, які мають важливе значення для життя дітей та школи); – усебічна допомога й участь батьків у організації та проведенні свят, тематичних та позашкільних заходів; – участь батьків у навчальному житті своїх дітей (добровільна допомога під час створення навчальних матеріалів та формування освітнього середовища, обмін життєвим та професійним досвідом).
<p>Основні виховні завдання школи та сім'ї</p>	<ul style="list-style-type: none"> – формування національної свідомості, самосвідомості і характеру, забезпечення духовної єдності поколінь, виховання поваги і любові до батьків, рідної землі та історії свого народу оволодіння абеткою громадянства; – виховання здорової дитини, забезпечення необхідних екосоціальних умов для найбільш повної реалізації потенціальних можливостей дитини (генотипу); – створення атмосфери емоційної захищеності, тепла, любові, умов розвитку почуттів і сприймань дитини, її самореалізації;

	<p>– засвоєння моральних цінностей, ідеалів, культурних традицій, норм взаємин між близькими людьми і в суспільному оточенні, виховання культури поведінки, правдивості, справедливості, гідності, честі, людяності, здатності проявити турботу про молодших, милосердя до слабих і людей похилого віку;</p> <p>– включення дитини в спільну з дорослими діяльність, розвиток творчої працелюбної особистості, спрямування її зусиль на турботу про навколишнє середовище. Виховання дітей як цивілізованих господарів та підготовка їх до життя в умовах ринкових відносин;</p> <p>– формування естетичних навичок; уміння відрізнити красиве та гарне в побуті, поважати прекрасне у вчинках людей; прищеплення любові до краси рідної природи, до творів мистецтва, живопису, літератури і музики; розвиток індивідуальних здібностей і талентів дітей, забезпечення для їх творчої практичної діяльності; виховання бажання, у дітей творити красу;</p> <p>– збереження родинних традицій, сімейних реліквій, вивчення коренів родоvodu (за Н. П. Волковою).</p>
<p>Форми налагодження партнерських взаємин учителя з батьками</p>	<ul style="list-style-type: none"> • Навчальний тренінг – це форма активної взаємодії педагога та батьків, завдяки якій учасники отримують нові корисні знання та формують позитивний досвід вирішення нагальних проблем. Він ґрунтується на постійній взаємодії учасників задля пошуку відповідей на важливі запитання. Крім того, тренінги базуються на принципах рівноправності та партнерства, що дозволяє краще розвивати педагогічні можливості батьків. • Педагогічний практикум – це спосіб розвитку педагогічного мислення у батьків, під час якого можна ознайомитися з найбільш ефективними стратегіями розв’язання навчальних та педагогічних ситуацій. Наприклад, учасники мають змоделювати конфліктну ситуацію (яка може відбутися у реальному житті) та знайти способи її вирішення. Водночас кожен учасник має висловити власне бачення суті проблеми. • Круглий стіл – обговорення, яке проводиться з метою обміну думками задля вирішення конкретних проблем. Завдяки таким зустрічам можна краще зрозуміти позиції одне одного, детально розглянути нагальні проблеми, висловити власні зауваження та аргументи. • Ділова гра – форма спільної роботи вчителя та батьків, коли учасники, виконуючи певні ролі, спільно знаходять оптимальні варіанти вирішення проблемної ситуації. Вона може бути організована у змагальній формі, але не має створювати атмосферу протистояння. Такі ігри формують позитивний досвід вирішення реальних проблем у різних ситуаціях.

	• Дискусія – традиційна, але дієва форма взаємодії з батьками, коли всі учасники активно висловлюють свою позицію щодо проблемного питання, аргументовано її відстоюють, конструктивно критикують думки колег та спільними зусиллями знаходять компромісні варіанти вирішення питань. Під час таких обговорень усі присутні можуть знайти спільну мову. • Індивідуальні зустрічі дозволяють обговорити важливі питання, які стосуються життя та навчання кожної дитини. Це дає можливість предметно вивчити успішність учня, оцінити його успіхи та визначити проблемні точки у навчальному процесі. Радимо додатково створити спеціальний розклад у чаті класу чи використайте хмарні сервіси.

Практичний блок

Питання для самоконтролю:

1. Які, на ваш погляд, ключові вміння потрібні вчителям для того, щоб сприяти ефективному спілкуванню з батьками? Складіть список із 10 умінь. Визначте три найважливіші уміння, обґрунтуйте свій вибір?

2. Який спосіб отримання відгуків батьків на власну діяльність є найпоширенішим? Чи завжди він є ефективним?

3. Як зробити зворотний зв'язок з батьками (feedback) ефективнішим?

4. Виділіть основні напрями взаємодії класного керівника з батьками, охарактеризуйте їх.

5. Розробіть рекомендації щодо надання ефективних відгуків батькам – на їхні запити (3-5 рекомендацій).

Практичні завдання:

1. Вправа «Сучасні комунікації з батьками».

Заповніть таблицю позитивних і негативних аспектів використання мережевих комунікацій з батьками:

<i>Позитивні аспекти</i>	<i>Негативні аспекти</i>
<i>Наприклад – підвищує залученість батьків до колективної взаємодії</i>	<i>Наприклад – обмежує живе спілкування</i>

2. Яким чином ви вже використовуєте мережеве спілкування для сприяння ефективних комунікацій з батьками? Чи думаєте ви, що використання соціальних мереж може бути корисним для всіх учасників освітнього процесу? Чому? Обґрунтуйте.

3. Прочитайте наступну педагогічну ситуацію. Поміркуйте та знайдіть шлях її розв'язання.

В четвертому класі з'явилась нова дівчинка. Жила вона з матір'ю та двома меншими братами. Мати мало турбувалася про дочку. Тому вона часто запізнювалася до школи, приходила неохайна. З учнями дівчинка майже не спілкувалася, погано вчилася.

– *Що б Ви порадили класному керівнику в такій ситуації? Вкажіть основні форми та методи роботи класного керівника з батьками з проблемних сімей.*

4. Прочитайте наступну педагогічну ситуацію. Поміркуйте та знайдіть шлях її розв'язання.

На батьківських зборах батьки запропонували, щоб у класного керівника кожного тижня були чітко визначені години прийому батьків.

– *Як Ви ставитесь до такої пропозиції батьків?*

Теми рефератів та доповідей

1. Динаміка функцій учителя в сучасному навчально-виховному процесі.
2. Феномен педагогічного керівництва: теорія і практика.
3. Мотивація професійної діяльності сучасного вчителя.
4. Діяльність учителя як творчий процес.
5. Професійна ідентифікація особистості вчителя.
6. Ідеал учителя на сучасному етапі розвитку освіти.
7. Професійне самовиховання вчителя: сутність, шляхи і способи реалізації.
8. Педагогічний імідж як інструмент розв'язання вчителем професійних завдань.
9. Особливості педагогічного іміджу за А. С. Макаренка.
10. Елементи театральної педагогіки у педагогічному досвіді А. С. Макаренка.
11. Особливості педагогічної та акторської дії.
12. Професійно значущі якості педагога в організації ефективної взаємодії з учнями.
13. Особливості професійного мислення вчителя.
14. Шляхи розвитку педагогічної спостережливості.
15. Техніка мовлення вчителя як засіб розв'язання педагогічних завдань.
16. Природа педагогічного таланту.
17. Засоби керування вчителем психічним самопочуттям.
18. Особливості педагогічної рефлексії вчителя.
19. Професійна компетентність учителя.
20. Феномен професійної деформації особистості вчителя: причини, шляхи подолання.
21. Чинники атракції у взаємодії вчителя з учнями.
22. Педагогічна дія у вимірах театральної педагогіки К. Станіславського.
23. Критерії педагогічної майстерності сучасного вчителя.
24. Гуманістична спрямованість педагогічної взаємодії.
25. Педагогічне спілкування як діалог.
26. Порівняльна характеристика особистісно орієнтованого і формально-рольового спілкування класних керівників.
27. «Я-висловлювання» в педагогічному спілкуванні.
28. Типові моделі спілкування педагогів та їх вплив на продуктивність діяльності учнів.
29. Дослідження домінуючих прийомів педагогічної взаємодії зі школярами юнацького віку.
30. Порівняльна характеристика стилів спілкування педагогів.

31. Дослідження вливу стилів спілкування педагогів на ставлення учнів до навчання.
32. Прийоми забезпечення творчої уяви вчителя і учнів на уроці.
33. Педагогічний такт і маніпулювання вчителя.
34. Використання прийому навіювання в педагогічному досвіді А. Макаренка.
35. Діалог у шкільному навчанні.
36. Мистецтво розроблення творчого задуму уроку в досвіді учителів-майстрів.
37. Когнітивна установка учнів на урок: сутність, труднощі, техніка створення.
38. Техніка емоційного контакту в нестандартних ситуаціях уроку.
39. Психологічне налаштування учнів на діалог на початку уроку: досвід авторитарної і гуманістичної педагогіки.
40. Майстерність учителя в побудові евристичної бесіди на уроці.
41. Виконавська майстерність учителя на уроці.
42. Мистецтво діалогізації монологу вчителя на уроці.
43. Майстерність учителя в активізації пізнавальної діяльності школярів на уроці.
44. Майстерність комбінування репродуктивної і пошукової активності учнів на етапі актуалізації і перевірки знань.
45. Режисура початкового етапу уроку.
46. Режисура завершального етапу уроку.
47. Техніка активного слухання вчителя на уроці.
48. Майстерність педагогічного запитання на уроці.
49. Техніка налаштування вчителя на публічну творчу діяльність.
50. Творче самопочуття вчителя на уроці.
51. Завдання і надзавдання сучасного уроку: теорія та практика навчання.
52. Технологія уроку-діалогу та уроку-монологу: пошук оптимальної моделі.
53. Мистецтво ведення діалогу у процесі навчальної бесіди.
54. Майстерність учителя в забезпеченні ситуацій успіху учнів на уроці.
55. Урок як духовне спілкування вчителя з учнями в досвіді В. Сухомлинського.

Список використаної літератури:

1. Абрамян В. Ц. Театральна педагогіка. Київ : Лібра, 1996. 224 с.
2. Абрамович С. Д., Чикарькова М. Ю. Риторика: навч. посібник. Львів : Світ, 2001. 240 с.
3. Акмеология: Учебник / Под ред. А. А. Деркача. Москва, 2002. С. 444.
4. Амонашвили Ш. А. Размышления о гуманной педагогике. Москва : Издательский дом Шалвы Амонашвили, 1995. 496 с.
5. Афоризмы: Последний довод королей / Сост. Т. Н. Юркало. Донецк : Донеччина, 2003. 352 с.
6. Бабіч Л. В., Кондратенко Г. М. Основи педагогічної майстерності: навчальний посібник для студентів педагогічних університетів. Херсон : Айлант. 2002. 81 с.
7. Бабич Н. Д. Основи культури мовлення. Львів : Світ, 1990. 232 с.
8. Вовченко С. А. Педагогічні та методичні проблеми формування особистості студента. *Організація навчально-виховного процесу: 3 досвіду роботи вищих навчальних закладів I-II рівнів акредитації*, 2005. Вип. 6. 191 с.
9. Волкова Н. П. Педагогічні комунікації: Навчальний посібник. Дніпропетровськ : РВВ ДНУ, 2002. 92 с.
10. Волкова Н. П. Педагогіка вищої школи: Посібник для студентів вищих навчальних закладів. Київ : Вид. центр «Академія», 2002. 576 с.
11. Волкова Н. П. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. *Альма-матер*. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с..
12. Гін А. О. Прийоми педагогічної техніки : Вільний вибір. Відкритість. Діяльність. Зворотний зв'язок. Ідеальність : посібник для вчителів. Луганськ : Навч. кн., Янтар, 2004. 84 с.
13. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ : Либідь, 1997. С. 251.
14. Гриньова В. М. Педагогічна культура майбутнього вчителя: Навч. посіб. для студентів, викладачів та вчителів. Харків : ХГПУ ім. Г. С. Сковороди, 1996. 104 с.
15. Драйден Г., Вос Д. Революція в навчанні / Перекл. з англ. М. Олійник. Львів : Літопис, 2005. 542 с.
16. Журавський В. С. Вища освіта як фактор державотворення і культури в Україні. Київ : Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. 416 с.
17. Зязюн І. А., Сагач Г. М. Краса педагогічної дії: навчальний посібник для вчителів, аспірантів, студентів середніх та вищих навчальних закладів. Київ : Українськофінський інститут менеджменту і бізнесу, 1997. 302 с.
18. Кан-Калик В. А. Грамматика общения. Москва : Роспедагенство, 1995. 108 с.
19. Карнеги Д. Как завоевать друзей и оказать влияние на людей : Сочинения. Москва, 2001. 720 с.
20. Ковальчук Л. О. Основи педагогічної майстерності. Львів: Видав. центр Львівського національного університету імені Івана Франка, 2007. 608 с.

21. Кондратович О. Якщо вас викликали до вчителя. *Поради психолога*, 2004. Вип. 50.
22. Кривильова О. А. Підготовка майбутніх учителів до творчої діяльності: Монографія. Донецьк : ТОВ «Юго-Восток, Лтд», 2008. 200 с.
23. Кучерявець В. Г. Основи педагогічної майстерності. *Практикум. Навчально-методичний посібник для студентів філологічного факультету заочної форми навчання*. Ніжин : Редакційно-видавничий відділ НДПУ ім. М. Гоголя, 2002. 55 с.
24. Максименко С. Д., Заброцький М. М. Технологія спілкування. *Комунікативна компетентність учителя: сутність і шляхи формування*. Київ: Главник, 2005. 112 с.
25. Мільто Л.О. Методика розв'язання педагогічних задач : навч. посібник. Харків : РанокНТ, 2004. 156 с.
26. Мирошник О. Г. Рефлексивні процеси в професійній діяльності вчителя. *Актуальні проблеми психології: Збірник наукових праць Інституту психології імені Г.С.Костюка*. Київ :ДП «Інформаційно-аналітичне агентство», 2011. Том.Х. *Психологія навчання. Генетична психологія. Медична психологія*. Вип.19. С. 719–728.
27. Педагогічна майстерність учителя: Навчальний посібник / За ред. проф. В. М. Гриньової, С. Т. Золотухіної. Вид. 2. Харків : ОВС, 2006. 224 с.
28. Педагогіка: Навчальний посібник / під ред. З. Н. Курлянд, Р. І. Хмелюк, О. М. Яцій та ін. Харків :ТОВ «Одіссей», 2003. С. 33–38.
29. Педагогічна майстерність: Підручник / за ред. І. А. Зязюна. Київ : Вища школа, 2004. 422 с.
30. Педагогічна майстерність : тести. *Комплект методик професійного самопізнання вчителя/* За ред. Л. В. Крамущенко, Н. М. Тарасевич. Київ–Полтава, 1996. Ч. 1. 181 с.
31. Педагогічна майстерність : тести. *Дешифратори тестів контролю знань /* За ред. Л. В. Крамущенко, Н. М. Тарасевич. Київ-Полтава,1996. Ч. 2. 79 с.
32. Педагогічна майстерність : тести. Комплект методик професійного самопізнання вчителя/ За ред. В. А. Семіченко, Н. М. Тарасевич. Полтава-Київ, 1996. Ч. 3. 93 с.
33. Педагогічна майстерність : Хрестоматія / навч. посіб.; за ред. Зязюна І. А. Базидевича Н. Г., Дмитренко Т. Г. та ін. Київ : Вища шк.; 2006. 606 с.
34. Педагогічна соціологія: Навчальний посібник. Тернопіль : Підручники і посібники, 1998. С. 112–118.
35. Педагогічна майстерність: Підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін.; За ред. І. А. Зязюна. 3-тє вид., допов. і переробл. Київ : СПД Богданова А. М., 2008. 376 с.
36. Педагогічне спілкування: цілі та цінності /під ред. І. Цимбалюка. *Управління освітою*, 2003. № 7. С. 8–13.

37. Пилипчик В. В. Розвиток педагогічної майстерності вчителя в предметних методиках навчання: Монографія. Київ, 2007. 176 с.
38. Присакар В. В., Сіркізюк В. В. Педагогічна техніка у цілісній системі загальнопедагогічної підготовки вчителя: навчальний посібник. Кам'янець–Подільський : Кам'янець–Подільський державний педагогічний інститут, наукововидавничий відділ, 1996. 48 с
39. Професійно-педагогічна комунікація: Навчальний посібник. Альма-матер. Київ : ВЦ «Академія», 2006. 256 с.
40. Пустовіт Л. О., Скопненко О. І., Сюта Г. М., Цимбалюк Т. В. Словник іншомовних слів. Київ : Довіра, 2000. 670 с.
41. Синиця І. Є. Про педагогічний такт учителя. Київ : Рад. школа, 1963. С. 8
42. Синиця І. О. Педагогічний такт і майстерність учителя. Київ : Рад. шк., 1981. 115 с.
43. Сисоєва С. О. Основи педагогічної творчості : Підручник. Київ : Міленіум, 2006. 346 с.
44. Словник термінології з педагогічної майстерності / під ред. Н. Г. Базилевич, Д. Г. Білоконь та ін. / гол. ред. Н. М. Тарасевич. Полтава : Полтава, 1995. 64 с.
45. Сухомлинский В. А. Сердце отдаю детям. Київ : Радянська школа, 1977. 382 с.
46. Сухомлинський В. О. Сто порад учителеві / Вибрані твори: Київ, 1976. Т. 2. С. 419–654.
47. Сухомлинский В. А. Хрестоматия по этике / под. ред. О. В. Сухомлинской. Москва : Педагогика, 1990. 304 с.
48. Тарасевич Н. М., Король Л. Л., Кривонос І. Ф. Педагогічна майстерність – складник міждисциплінарного наукового дискурсу. *Концептосфера педагогічної аксіології: Матеріали філософсько-методологічного семінару «Аксеолог. концепт. пед. освіти»*. Київ–Ніжин : Видавець П.П. «Лисенко М. И.», 2010. С. 91–108.
49. Федорчук Е. І., Конькова Т. І., Федорчук В. В., Заремба В. О. Основи педагогічної майстерності: навчально-методичний посібник / За заг. ред.. Е. І. Федорчук. Кам'янець–Подільський : АБЕТКА, 2006. С. 84.
50. Федорчук В. В. Основи педагогічної майстерності. Кам'янець-Подільський: Видавець Зволейко Д., 2008. 140 с.
51. Щербань П. М. Прикладна педагогіка: Навчально-методичний посібник. Київ : Вищ. шк., 2002. 215 с.
52. Цимбалюк І. М. Психологія спілкування: Навчальний посібник. Київ : ВД «Професіонал», 2004. 304 с.
53. Шостром Э. Анти-Карнеги, или Человек-манипулятор / Пер. с англ. А. Малышевой. Минск : ТПЦ «Полифакт», 1992. С. 42.
54. Якубовська О. М., Гапійчук І. М. Основи дидактичної емоційної взаємодії. Навчально-методичний посібник до спецкурсу. Вінниця : Велес, 2001. 108 с.

ЩО ТАКЕ ПОКЛИКАННЯ ДО ПРАЦІ ВЧИТЕЛЯ? ЯК ВОНО ФОРМУЄТЬСЯ?

Як і всяка кваліфікована, цілеспрямована, планомірна і систематична праця, виховання людини є професією, спеціальністю. Але це особлива, не порівнянна ні з яким іншою справою, професія. Вона відрізняється поряд специфічних властивостей і якостей:

а) Ми маємо справу з найскладнішим, безцінним, найдорожчим, що є в житті, - з людиною. Від нас, від нашого уміння, майстерності, мистецтва, мудрості залежить його життя, здоров'я, розум, характер, воля, цивільна і інтелектуальна особа, його місце і роль в житті, його щасті.

б) Кінцевий результат педагогічної праці можна побачити ні сьогодні, не і завтра, а через дуже тривалий час. Те, що ви зробили, сказали, зуміли вселити дитині, іноді позначається через п'ять, десять років.

в) На дитину роблять вплив багато людей і явища життя, на нього впливають мати, батько, шкільні товариші, так зване «вуличне середовище», прочитані книги та проглянуті кінофільми, про які ви і не знаєте, абсолютно непередбачена зустріч із людиною, що зуміла сильно вплинути на юну душу, і т.д. Дія на дитину може бути позитивне і негативне. Бувають сім'ї, в яких важка, гнітюча обстановка накладає незгладимий відбиток на все життя людини. Місія школи, наша з вами найважливіше завдання, дорогий колега, – боротися за людину, подолати негативні дії і давати простір позитивним. А для цього необхідно, щоб особа вчителя робила найбільш яскравий, дієвий і благодіючий вплив на особу учня. «Людська природа про такий ступінь багата, сильна і еластична, – писав Д. І. Пісарев, – що вона може зберегти свою свіжість і свою красу посеред най гнітючішого неподобства навколишньої обстановки». Але людська природа може розкритися повною мірою лише тоді, коли у дитини є розумний, умілий, мудрий вихователь.

г) Об'єкт нашої праці – якнайтонші сфери духовного життя особи, що формується, – розум, відчуття, воля, переконаність, самосвідомість. Впливати на ці сфери можна тільки тим же – розумом, відчуттям, волею, переконаністю, самосвідомістю. Найважливіші інструменти нашої дії на духовний світ школяра – слово вчителя, краса навколишнього світу і мистецтва, створення обставин, в яких найяскравіше виражаються відчуття, – ваш емоційний діапазон людських відносин.

д) Однією з найважливіших особливостей творчості педагога є те, що об'єкт його праці – дитина – постійно змінний, завжди новий, сьогодні не той, що вчора. Наша праця – формування людини, і це покладає на нас особливу, ні з чим не заставну відповідальність.

Така специфіка педагогічної праці. У чому ж полягає покликання до нього, які об'єктивні дані необхідні для нього, як виховувати, затверджувати, розвивати та відшліфовувати це покликання?

Невикорінною духовною потребою будь-якої людини є спілкування з людьми, в нім він знаходить радість і повноту життя. Але у одних через самі різні обставини ця потреба дуже мало розвинена, у інших же вона є як би рисою вдачі, домінуючою над іншими рисами. Є люди, як то кажуть, «за природою» своїй нелюдимі, замкнуті, мовчазні, прагнучі більше до самоти або до спілкування з вузьким докола друзів («природа», звичайно, тут ні при чому – вирішальне значення має, виховання, особливо в роки раннього дитинства). Якщо спілкування з багатолюдним колективом приносить вам головний біль, якщо вам краще працювати наодинці або з двома-трьома друзями, чим поряд з великою групою товаришів, – не обирайте своєю професією вчительську працю.

Вчительська професія – це людинознавство, постійне проникнення, що ніколи не Припиняється, в складний духовний світ Людини, Чудова межа – постійно відкривати в людині нове, вражатися новому, бачити людину в процесі його становлення – один з того коріння, яке живить покликання до педагогічної праці. Я твердо переконаний, що цей корінь закладається в людині в дитинстві та отрочтві, закладається і в сім'ї, і в школі. Він закладається турботами старших – батька, матері, вчителя, – які виховують дитину у душі любові до людей, пошана до людини.

У вас зародилася мрія стати вчителем. Перевірте, випробуйте себе. Ви вчитеся в дев'ятому або десятому класі, попросите в комітеті комсомолу призначити вас пионервожатим загону або вихователем октябрятської групи. Ось перед вами сорок малюків – з першого погляду вони здадуться вам дуже схожими один на одного навіть зовнішніми рисами, але вже на третій, четвертий, п'ятий день, після декількох походів в ліс, в полі ви переконаєтеся, що кожна дитина – це цілий світ, неповторний і своєрідний. Якщо цей світ відкриється перед вами, якщо в кожній дитині ви відчуєте його індивідуальність, якщо у ваше серце постукають радість і гіркота кожної дитини і відгукнуться вашими думками, турботами, тривогами – сміливо обирайте своєю професією благородну вчительську працю, ви знайдете в нім радість творчості. Тому, що творчість в нашій справі (я ще зупинюся на цьому) – це перш за все пізнання, пізнання людини, подив перед багатогранністю і невичерпністю людського.

Якщо ж чотири десятки дітей здадуться вам понуро одноманітними, якщо ви насилу запам'ятовуватимете їх осіб і імена, якщо кожна пара дитячих очиць не скаже вам чогось глибоко особистого, неповторного, якщо по дзвінкому голосу дитини, що пролунав десь в глибині саду, ви не дізнаєтеся – не дізнаєтеся і через тиждень, і через місяць, – хто це кричить і що в цьому крику, – сім разів, як то кажуть, подумайте, а потім вирішуйте, чи бути вам вчителем. Тому що немає жодної педагогічної закономірності, немає жодної істини, яка була б абсолютно однаково застосовна до всіх дітей. Тому що практична педагогіка – це знання та уміння, доведені до ступеня майстерності, але і підняті до рівня мистецтва. Тому що виховувати людину – це перш за все знати його душу, бачити і відчувати його індивідуальний мир.

«Якби в моїх руках була влада, я відрізував би мову всякому, хто говорить, що людина непоправна», – ці слова великого мислителя Абая Кунанбаєва глибоко запали мені в душу, вони спалахують переді мною вогненними буквами кожного разу, коли я думаю про педагогічне покликання, коли доводиться говорити

з молодим вчителем про його радощі і жаль, успіхи і невдачі. Безмежна віра в людину, в добрий початок в нім – ось що повинне жити в нашій душі, якщо ви думаєте присвятити своє життя благородній вчительській праці. Вера не в якусь абстрактну людину – такого в природі немає – а в нашу радянську дитину, що розвивається в соціалістичному суспільстві

Наріжний камінь педагогічного покликання – це глибока віра в можливість успішного виховання кожної дитини. Я не вірю в те, що є непоправні діти, підлітки, хлопці, дівчата. Адже перед нами істота, якій тільки відкривається мир, і в нашій владі зробити так, щоб ніщо не подавило, не калічило, не убило в маленькій людині хорошого, доброго, людського. Тому кожен, хто вирішує присвятити своє життя вихованню людини, повинен бути терпимим до дитячих слабостей, які, якщо уважно до них придивитися і вдуматися, якщо пізнати їх не тільки розумом, але і серцем, – виявляться дуже незначними, не заслуговуючи ні гніву, ні обурення, ні покарання. Не зрозумійте мене так, що я проповідую загальну терпимість, абстрактну терпимість, закликаю вчителя терпляче «нести хрест». Йдеться абсолютно про інше: про мудру здатність старшої людини – матері, батька, вчителя – розуміти і відчувати якнайтонші спонукальні мотиви і причини дитячої провини. Розуміти і відчувати саме те, що це дитяча провина. Не ставити дитини на одну дошку з собою, не пред'являти йому таких вимог, які пред'являються до дорослим, але і не самому ставати дитиною, не опускатися до рівня дитини, розуміючи разом з тим складність дитячих вчинків і відносин в дитячому колективі.

Якщо у вас викликає досаду і серцебиття кожної дитячої витівки, якщо вам здається: ось вони, діти, вже і дошли до межі, ось треба робити щось таке надзвичайне, Вживати якимсь «пожежним» заходам – сім разів зважте, чи бути вам педагогом. Вам не бути вихователем, якщо у вас будуть нескінченні конфлікти з дітьми. Уміння погасити конфлікт перш за все розумінням того, що ви маєте справу з дитиною – це уміння зростає з глибокого кореня, що живить педагогічне покликання, – з розуміння і відчуття того, що дитина – постійно змінна істота.

Ще одна межа, без якої, здається, неможливе педагогічне покликання. Я б назвав цю межу гармонією серця і розуму. Навряд чи є інші професії, окрім професій педагога і лікаря, які вимагали б стільки щирості. У вас може бути не тільки сорок вихованців. Якщо ви викладаєте предмет в старших класах, у вас буде сто, сто п'ятдесят вихованців. І кожному треба дати частинку свого серця, для радощів і жалю кожного треба знайти місце в своєму серці. Чуйність, серцевий неспокій про людину – це плоть і кров педагогічного покликання. Вчителеві не можна бути холодною, байдужою людиною. Холодна розсудливість і зважування того, що всього відбувається, боязнь допустити неточність в дотриманні всіляких регламентації викликає у дітей насторожене відношення до вчителя, недовір'я. Дуже розсудливого вчителя діти не тільки не люблять, вони ніколи не розкривають перед ним свого серця.

За будь-яких обставин поступайте так, як велить перший серцевий порив – він завжди найбільш благородний. Але в той же час вчителеві треба уміти контролювати свої серцеві пориви розумом, не піддаватися емоційній стихії.

Мистецтво та майстерність педагога якраз і полягає в умінні поєднувати щирість з мудрістю.

Іноді треба почекати з ухваленням рішення, дати «відстоятися» відчуттю. Кожного разу, коли треба поговорити з учнем про його вчинок, в якому виразилися складні, суперечливі рухи його душі, я завжди відкладаю цю бесіду на декілька днів. Запевняю вас, мої поважані колеги, емоційність ваших слів, вашого звернення до розуму і серця вихованця від цього стане ще повніше, тому що відчуття в таких випадках як би ушляхетнюється мудрістю ваших думок. І думки ваші, слова ваші доходять при цьому до глибини серця вихованця, тому що вони відчуті, як би насичені хвилюваннями вашого серця. Це уміння – уміння настроювати себе на задушевну розмову з учнем, особливо з підлітком, виключно важливо в тон майстерні педагогічних засобів, яку повинен створити для себе кожен вчитель. Це уміння треба виховувати в собі, створювати, удосконалювати, «відшліфувати», робити тоншим і дієвішим.

Виховуючи це уміння, необхідно глибоко проникати в душу дитини, вдумуватися в те, чим він живе, як він дивиться на світ, що є для нього люди, що оточують його.

Дорогою мій колега, щоб стати справжнім вихователем, треба пройти цю школу щирості – протягом тривалого часу пізнавати серцем все, чим живе, що думає, чому радіє і чим турбується ваш вихованець. Це одна з найтонших речей в нашій педагогічній справі. Якщо ви наполегливо опановуєте нею – ви будете справжнім майстром. важливо в тон майстерні педагогічних засобів, яку повинен створити для себе кожен вчитель. Це уміння треба виховувати в собі, створювати, удосконалювати, «відшліфувати», робити тоншим і дієвішим.

Виховуючи це уміння, необхідно глибоко проникати в душу дитини, вдумуватися в те, чим він живе, як він дивиться на світ, що є для нього люди, що оточують його. Дорогою мій колега, щоб стати справжнім вихователем, треба пройти цю школу щирості – протягом тривалого часу пізнавати серцем все, чим живе, що думає, чому радіє і чим турбується ваш вихованець. Це одна з найтонших речей в нашій педагогічній справі. Якщо ви наполегливо опановуєте нею – ви будете справжнім майстром.

(Сухомлинський В. О. Вибрані твори: В .5 т. Київ: Рад. шк., 1976. Т 2. С. 420–425.)

О. Г. МОРОЗ, В. Л. ОМЕЛЯНЕНКО
«ЗОВНІШНІСТЬ УЧИТЕЛЯ ТАКОЖ ВИХОВУЄ»

...Принагідно слід наголосити на важливості здійснення кожним педагогом індивідуального підходу до свого одягу, свого зовнішнього вигляду. Одяг учителя й доповнення до нього мають добиратися відповідно до виконуваних ним професійних функцій та індивідуальних особливостей. Кожен педагог повинен завжди пам'ятати, що будь-яка деталь у його зовнішньому вигляді й поведінці має виняткове значення. Можливо, доцільно ввести для вчителів єдину форму? Вважаємо, що така крайність не потрібна. Педагог формує морально-етичні погляди і смаки своїх вихованців. Тому його зовнішній вигляд, зокрема одяг, має виконувати передусім професійну функцію: допомагати у вихованні учнів...

Педагог зобов'язаний одягатися красиво, з урахуванням вимог сучасної моди. Але не гіперболізувати певного її стилю, не доводити ті чи ті компоненти зовнішнього вигляду до потворних крайнощів.

У школу вчитель йде на роботу. Тому його одяг повинен бути не лише естетично виразним, а й зручним для виконання необхідних педагогічних операцій: писати на дошці, працювати з демонстраційними матеріалами, нахилитися, ходити між рядами парт тощо.

Одяг конкретного педагога має відповідати його морально-етичним поглядам, бути витриманим, красивим, простим, виразним та охайним. Колір, фактура, доповнення (гудзики, пряжки тощо) також мають підкреслювати красу, простоту, елегантність і скромність. Усе це позитивно впливає на емоційний настрій учнів, дисциплінує їх, сприяє формуванню відчуття міри, не відвертає уваги від навчальних занять.

Учителеві потрібно також подбати, щоб взуття було зручним, помірно елегантним та охайним. Оскільки він проводить уроки в класі переважно стоячи, то вимоги до зручності взуття з погляду гігієни не повинні залишатися тільки добрими побажаннями. Туфлі на високих підборах, незвичних моделі й кольору, з додатковими прикрасами, з рипом відвертатимуть увагу учнів від навчальної діяльності й навіть дратуватимуть. Отже, і тут необхідне відчуття міри.

Для вчителя-чоловіка питання одягу вирішується значно простіше: два-три костюми помірних тонів класичного крою, світлі сорочки, кілька краваток тощо. Потрібно лише турбуватися, щоб костюми й сорочки були чистими, випрасуваними, а краватки гармонували з їхнім кольором. Учитель-чоловік повинен бути завжди охайно підстрижений, причесаний, поголений. Носіння бороди та вусів визначається чуттям міри, особливостями будови обличчя і т. д.

Дещо складніше вчителям-жінкам. Та й тут на перший план має виступати почуття міри, простота, розумний добір удалих ансамблів з різних елементів одягу. Вчительці варто утримуватися від бажання дуже часто міняти костюми й сукні, щодня створювати якісь нові ансамблі в одязі. По-перше, це може посягати підозру в її недостатній скромності. По-друге, такі дії вчительки можуть призвести до зосередження уваги учнів не на змісті навчального матеріалу, а на «вивченні» її одягу.

Інколи педагогові, особливо в сільській місцевості, доводиться працювати в дещо ускладнених побутових умовах: пішки далеко добиратися до школи, ходити в несприятливу погоду по ґрунтовій дорозі. Тому треба вдягати теплий одяг, із взуття віддавати перевагу старим туфлям, чоботам чи валянкам. Та в школі у спеціально відведеному місці вчитель повинен мати красиві туфлі, іноді навіть костюм, щоб перевзутися й перевдягатися.

Щодо інших компонентів зовнішнього вигляду вчителя – зачіски, косметики, прикрас (каблучок, перснів, брошок, намиста, сережок, кліпсів та ін.), то й тут варто дотримуватися почуття міри, скромності, простоти, охайності й краси.

Однак педагогові недостатньо бути обізнаним із загальними вимогами до свого зовнішнього вигляду. Важливо постійно працювати за певною системою над формуванням у себе відповідних умінь та навичок.

Учитель збирається на урок. Через 2 – 3 хвилини дзвінок, після якого він має увійти у складний навчально-виховний процес. Це своєрідний вихід на сцену для відповідальних педагогічних дій. Тут і потрібна звичка: оглянути себе перед дзеркалом, потурбуватися про «дрібниці» – зачіску, краватку, носову хусточку та ін. Остання також має бути чистою, дбайливо складеною, міститися в лівій зовнішній кишені. Якщо немає кишені – у сумці, папці. Чому саме в лівій кишені? По-перше, це допомагає сформувати звичку. Коли треба скористатися хустинкою, не витрачається час на її пошуки, не відвертається увага учнів. По-друге, учитель, як правило, пише крейдою на дошці правою рукою. Якщо по завершенні роботи необхідно витерти пальці від крейди, то зручніше дістати її лівою рукою.

Для формування вмінь і навичок стежити за своїм зовнішнім виглядом молодому вчителеві доцільно дотримуватися таких вимог і правил:

1. Залежно від розкладу занять у школі складіть орієнтовний розпорядок дня, зафіксуйте на аркуші паперу і вивісьте на видному місці. Виділіть час для догляду за собою, зокрема за одягом, доповненнями до нього. Щодня олівцем позначайте, скільки хвилин витратили на ту чи ту процедуру. Якщо в один із днів не вистачило часу на це – поставте на аркуші «0». Такий самоконтроль допоможе вам виробити звичку стежити за своєю зовнішністю. Крім того, це позбавить вас від постійно метушливого збирання на роботу, побоювання запізнитися. Через певний час аркуш із нагадуванням про догляд за одягом можна буде зняти.

2. Періодично переглядайте спеціальні книжки та журнали для ознайомлення з напрямками розвитку моди, дбайте про поновлення свого гардероба.

3. Виходячи з дому, обов'язково огляньте себе перед дзеркалом, попросіть своїх близьких подивитися на вас з усіх боків.

4. Ви одягли новий костюм чи сукню. Необхідно перевірити, наскільки зручно буде вам працювати в ньому (ній) у класі. Перед дзеркалом присядьте, підніміть угору праву руку (пишете крейдою на дошці), потім обидві руки (розвіщуєте таблиці), поверніться праворуч, ліворуч, сядьте на стілець.

5. Добираючись на роботу (пішки, автобусом, трамваєм, тролейбусом, на метро), стежте, щоб не забруднити одягу, не пом'яти його, не залишитися без гудзиків і т. д. (Ви прийшли до школи. У гардеробі чи вчительській огляньте себе перед дзеркалом, перевзуйтеся, у разі потреби поправте зачіску тощо.

Оцініть себе з позицій учнів класу і своїх колег. Промовте про себе: «Я готова до виходу»).

7. Перед кожним уроком знову подивіться на себе в дзеркало. При цьому раз у раз промовляйте собі: «І знову вихід. Я готова».

8. Аналізуйте з позиції педагогічних вимог одяг, зовнішній вигляд у цілому різних людей: своїх колег, товаришів, випадкових перехожих на вулиці, акторів у кіно, виставах, на концертах, дикторів телебачення. Це сприятиме формуванню у вас вмінь аналізу й самоаналізу.

9. Спостерігайте, як ваші друзі, колеги, учні реагують на ваш зовнішній вигляд, робіть відповідні висновки.

Крім спілкування з учнями в класі, взагалі в межах школи, учителеві доводиться разом з ними брати участь у спортивних змаганнях, туристських походах, суспільно корисній праці тощо. У кожному конкретному випадкові він добирає одяг відповідно до виконуваних у цей момент професійних функцій. Простота, скромність, адекватність певній діяльності і тут повинні братися вчителем за основу.

(Мороз О. Г., Омеляненко В. Л. Перші кроки до майстерності. Київ.: Знання України, 1992. С. 12–17.)

К. С. СТАНІСЛАВСЬКИЙ
УРИВОК З КНИГИ «РОБОТА АКТОРА НАД СОБОЮ»

...Як із зерна виростає рослина, так само з окремої думки і почуття письменника народжується його твір. Ці окремі думки, почуття, життєві мрії письменника червоною ниткою проходять через усе його життя і керують ним у творчості. Їх він кладе в основу п'єси і з цього зерна вирощує свій літературний твір. Усі ці думки, почуття, життєві мрії, вічні муки або радощі письменника стають підґрунтям п'єси: заради них він береться за перо. Передача на сцені думок і почуттів письменника, його мрій, мук і радощів є головним завданням вистави.

Домовимося ж на майбутнє називати цю головну, всеосяжну мету, що притягує до себе всі без винятку завдання, викликає творче самопочуття артисто-ролі, надзавданням твору письменника... Я поясню вам... Достоевський усе життя шукав у людях Бога і чорта. Це підштовхнуло його до створення «Братів Карамазових». Ось чому богошукання є надзавданням цього твору.

...Чи потрібне нам раціональне надзавдання? Сухе, раціональне надзавдання нам... не потрібне. Але свідоме надзавдання, яке йде від розуму, від цікавої творчої думки, нам необхідне. Чи потрібне нам емоційне надзавдання, що збуджує всю нашу природу? Звичайно, потрібне до останку, як повітря і сонце. Чи потрібне нам вольове надзавдання, яке притягує до себе усе наше духовне й фізичне єство? Потрібне надзвичайно.

А що сказати про надзавдання, яке збуджує творчу уяву, привертає до себе абсолютно всю увагу, задовольняє почуття правди, будить віру та інші елементи самопочуття актора? Усяке надзавдання, яке збуджує двигуни психічного життя, елементи самого актора, нам необхідне, як хліб, як їжа.

Таким чином виявляється, що нам потрібне надзавдання, аналогічне задуму письменника, але неодмінно таке, яке збуджує відгук у людській душі самого актора-творця. Ось що може викликати не формальне, не раціональне, а справлене, живе, людське, безпосереднє переживання. Або, інакше кажучи, надзавдання треба шукати не лише в ролі, а й у душі самого актора.

...Без суб'єктивних переживань творця воно сухе, мертво. Необхідно шукати відгуки в душі актора, щоб і надзавдання, і роль стали живими, трепетними, сяючими всіма барвами справжнього людського життя.

Важливо, щоб ставлення актора до ролі не втрачало його почуттєвої індивідуальності й водночас не розходилося із задумом письменника.

Актор повинен сам знаходити й любити надзавдання. Якщо ж на нього йому вказано іншими, необхідно провести надзавдання через себе й емоційно схвилюватися ним від власного людського почуття, власної особи. Тобто треба вміти зробити кожне надзавдання власним. Це означає – знайти в ньому внутрішню сутність, споріднену з власною душею.

Що ж надає надзавданню його особливої, невлливої привабливості, яка по-своєму збуджує кожного з виконавців однієї й тієї ж ролі?

У більшості випадків цю особливість дає надзавданню те, що ми несвідомо відчуваємо в собі, що приховано в царині підсвідомості.

Надзавдання повинно бути близькоспоріднене з цією цариною.

Ви бачите тепер, як довго і допитливо доводиться вишукувати велике, хвилююче, глибоке надзавдання.

Ви бачите, як важко в пошуках надзавдання впізнати його у творі письменника і знайти відгук у своїй власній душі.

...У важкому процесі утвердження надзавдання велику роль відіграє вибір його найменування.

Вам відомо, що влучні словесні найменування простих завдань надають їм сили і значущості. Свого часу ми говорили також, що заміна іменника дієсловом збільшує активність і дієвість творчого прагнення.

(Станиславский К. С. Собрание сочинений : Москва : Искусство, 1954. Т. 2. С. 332–335, 160–165.)

ДЕЙЛ КАРНЕГІ ЯК ВИРОБЛЯТИ ВПЕВНЕНІСТЬ У СОБІ І ВПЛИВАТИ НА ЛЮДЕЙ, ВИСТУПАЮЧИ ПУБЛІЧНО

...У кожному виступі є дещо, окрім слів, – і це дещо має значення. Це відбиток індивідуальності. «Річ не в тому, що ви говорите, скільки в тому, як ви це говорите».

Одного разу я сидів на концерті поруч із молодою жінкою, яка під час виступу Падеревського стежила по нотах за виконанням мазурки Шопена. Вона була вражена. Вона не могла зрозуміти. Він брав точнісінько ті ж ноти, що брала вона, коли грала цей твір, але її виконання було звичайним, а його – натхненним, різуче прекрасним, він зачаровував аудиторію. Річ не лише в тих нотах, котрі він брав, а в почутті, в артистичності, в особистій привабливості, яку він вкладав у гру, і в цьому була різниця між посередністю і генієм.

«...У мовленні мають значення три речі, – зауважив одного разу з веселим цинізмом лорд Морлі, – хто говорить, як говорить і що говорить. І з цих трьох речей найменше значення має третя». Це перебільшення? Так, але крізь нього проглядає істина.

Едмунд Берк писав промови настільки досконалі за логікою, аргументацією та побудовою, що їх тепер вивчають як класичні зразки в половині коледжів його країни, але Берк був нікудишнім оратором. У нього не було здібностей виголошувати свої перли, робити їх цікавими й переконливими. Тому в палаті обшин його називали «обіднім дзвоном». Коли він піднімався на трибуну, члени палати починали кашляти, човгати ногами і юрбами покидали зал.

...А для хорошого виступу найголовніше – саме відчуття контакту з аудиторією. Слухачі повинні відчувати, що певне послання йде від голови й серця оратора до їхньої свідомості й сердець.

...Сучасна аудиторія – чи п'ятнадцять чоловік на діловій нараді, чи тисяча людей під тентом – хоче, щоб оратор говорив так само просто, як і в особистій розмові, і, взагалі, у тому ж стилі, наче він веде розмову з однією людиною.

У тому ж стилі, але не з такою силою, бо його навряд чи почують. Щоб здаватися природним, він повинен, виступаючи перед сорока слухачами, витратити значно більше енергії, ніж говорячи з однією людиною. Так само, як статуя, що на даху будинку, повинна бути величезних розмірів, аби спостерігач на землі сприймав її як фігуру звичайної величини.

...Саме це потрібно аудиторії: «природна манера говорити», трохи афектована.

...І єдиний у світі спосіб набути цієї афектованої природності – практикуватися. І коли ви практикуєтеся й помічаєте, що говорите скуто, зупиніться і різко скажіть собі: «Слухай, що трапилось? Опам'ятайся. Стань людиною!» А потім оберіть кого-небудь в аудиторії, когось, хто сидить позаду, людину із найзвичайнісінькою зовнішністю, яку лише зможете знайти, і говоріть, звертаючись до неї. Забудьте про те, що в приміщенні є інші люди. Ведіть бесіду з цією людиною. Уявіть собі, що вона поставила вам запитання, а ви на нього відповідаєте. Якщо б вона встала і звернулася до вас і вам довелось б відповідати їй, це відразу ж і неодмінно змусило б вас говорити в тоні особистої бесіди, природніше, простіше. Тому уявіть собі, що саме так воно і є.

Ви можете застосувати такий метод: справді ставити запитання і відповідати на них. Наприклад, у середині виступу скажіть: «Ви хочете знати, як я доведу це? У мене є переконливі докази, ось вони...» А потім почніть відповідати на уявне запитання. Такі речі можна робити дуже природно. Це порушить монотонність викладу, зробить виступ дохідливішим, приємнішим і жвавішим.

Щирість, піднесеність і глибока переконаність теж допоможуть вам. Коли людина в полоні своїх почуттів, зовні виявляється її істинна сутність. Перешкоди зникають. Полум'я її емоцій спалює всі бар'єри. Вона говорить невимушено та природно.

Таким чином, обговорюючи питання про стиль викладу матеріалу, ми доходимо висновку, на якому вже неодноразово наголошували: у виступи треба вкладати душу.

...Існують чотири засоби, які всі ми несвідомо використовуємо в серйозній розмові. Але чи застосовуєте ви їх, виступаючи публічно? Більшість людей цього не робить.

а) Чи виділяєте ви важливі слова у фразі і чи підпорядковуєте їм менш важливі? Чи вимовляєте всі слова, зокрема приєднання й сполучники, майже однаково, чи вимовляєте фразу, посилюючи на чомусь голос?..

б) Чи вібрує ваш голос, періодично підвищуючись і понижуючись, подібно до голосу маленької дитини, коли вона розмовляє?

в) Чи змінюєте ви темп свого мовлення, швидко вимовляючи слова, які не мають важливого значення, і витрачаючи більше часу на ті, котрі ви хотіли б виділити?

г) Чи робите ви паузи перед висловлюванням важливих для вас думок і після них?

Як починати виступ. Резюме

1. Початок виступу – найбільша складність, але водночас він винятково важливий, оскільки в цей момент розум слухачів свіжий і на нього порівняно легко вплинути. Якщо покладатися на випадковість, то це може спричинити надто серйозні наслідки; початок виступу треба ретельно готувати заздалегідь.

2. Вступ повинен бути коротким і містити не більше одного чи двох речень. Часто можна взагалі обійтися без нього. Починайте просто із суті вашого виступу, витративши на це мінімальну кількість слів. Ніхто не стане заперечувати проти цього.

3. Новачки схильні розпочинати виступи або з гумористичної розповіді, або з вибачення. І те, й друге зазвичай буває невдалим. Лише дуже небагато людей – дуже, дуже, дуже небагато – можуть з успіхом розповісти смішний анекдот... Ніколи не вибачайтеся, бо, як правило, це ображає ваших слухачів і дратує їх. Говоріть саме те, що плануєте сказати, скажіть це швидко і сідайте на місце.

4. Оратор може завоювати увагу аудиторії такими способами:

- а) пробудити допитливість слухачів;
- б) просто повідавши цікаву історію;
- в) розпочавши з конкретної ілюстрації;
- г) використавши якийсь предмет;

- д) поставивши запитання;
 - є) розпочавши з якоїсь особливої цитати;
 - ж) показавши, що тема виступу пов'язана з життєво важливими інтересами слухачів;
 - з) почавши з надзвичайних фактів.
5. Не розпочинайте вашого виступу надто формально. Не виявляйте, що ви особливо ретельно його готували. Він повинен мати вигляд вільного, мимовільного, природного. Цього можна досягти, заговоривши про те, що тільки-но відбулося, чи про що тільки-но говорилося.

Як закінчувати виступ. Резюме

1. Кінцівка промови справді є її найважливішим стратегічним елементом. Те, що сказано в кінці, слухачі, зазвичай, будуть довше пам'ятати.
2. Не закінчуйте свого виступу словами: «Ось приблизно все, що я хотів сказати з цього питання. Отже, мабуть, я на цьому закінчу». Закінчуйте, але не говоріть про те, що ви закінчуєте.
3. Ретельно підготуйте кінцівку вашої промови заздалегідь... Прорепетируйте її. Знайте майже дослівно, як ви хочете завершити свій виступ. Плавно закінчуйте свою промову. Не залишайте її незавершеною і розбитою, наче зазубрений камінь.
4. Ось сім варіантів кінцівки:
 - а) резюмувати, знову повторити і стисло викласти основні положення, яких ви торкнулись у своєму виступі;
 - б) закликати до дії;
 - в) зробити слухачам доречний комплімент;
 - г) викликати сміх;
 - д) процитувати слушні поетичні рядки;
 - є) використати цитату з Біблії.
5. Підготуйте хороший початок і хороший кінець виступу і зробіть так, щоб вони були пов'язані між собою. Завжди припиняйте свій виступ раніше ніж ваші слухачі захочуть цього. Пам'ятайте: «Після піка популярності дуже швидко настає пересичення».

(Карнегі Дейл. Как вырабатывают уверенность в себе и влияют на людей, выступая публично. Москва : Прогрессе, 1989. С. 302, 305, 312-316; 367-371, 374, 419-420; 435-436.)

І. А. ЗЯЗЮН
«МОЄМУ КОЛЕЗІ – МОЛОДОМУ ВЧИТЕЛЕВІ»

...Яким хочеться бачити тебе, юний учителю, сьогодні, коли ти з особливим почуттям відповідальності, врочистості, душевної захопленості сходиш на педагогічну трибуну? Яким ти повинен бути, щоб перший самостійний урок запам'ятався на все життя, щоб став неповторним і зворушливим для твоїх учнів? Якими скарбами маєш володіти, щоб твоє педагогічне життя завжди було першим уроком?

Певно, давати рецепти не варто, бо з творчістю вони несумісні. Я висловлю лише деякі міркування, реалізація яких допомагає мені особисто відчувати постійну радість від педагогічної праці... Хотілося б, щоб і до тебе на першому уроці прийшла радість педагогічної творчості. За яких обставин це можливо? На мою думку, за таких:

– Коли любиш свою професію. Любиш пристрасно, незгасно, по-життєво. У тебе й гадки немає, що є професія цікавіша і необхідніша народові, суспільству. Відома всім істина: після хліба найважливішою для народу є школа...

– Коли шануєш і розвиваєш особистість в учневі. Не той учитель, хто навчає. Не той учитель, хто виховує «на загаль». Учитель той, хто у навчально-виховному процесі розвиває особистість кожного школяра, робить його самим собою.

– Коли усвідомлюєш, що основним виховним засобом була, є і залишається праця, в якій кожен вихованець послідовно й систематично набуває розумового, естетичного, практичного досвіду...

– Коли глибоко збагнув, що найголовнішим виховним засобом у школі була, є і залишається особистість учителя, його талант, його неповторність, самотність.

Аналізуючи свій духовний розвиток, ти, певно, помітив, що приклад твого учителя допоміг тобі змужніти, соціально визріти. Якого ж учителя ти наслідував, коли обрав педагогічну професію? Передусім працюючого, роботящого. Таким хочуть бачити тебе і твої учні – як у справі предметній, фаховій, так і виховній. Кожна хвилина твого вільного часу – для пізнання, для самовдосконалення. Весь інший час – для твоїх вихованців. Пам'ятай заповідь В. О. Сухомлинського: «серце віддаю дітям». Віддаю щиро, душевно, радісно. І виховую цим щирість, душевність, радість. Одне слово – красу. Красу пізнання, красу творчого самоствердження – праці, красу спілкування людей, зрештою, красу нашого життя.

...Перші хвилини твого спілкування з учнями мають стати вирішальними у формуванні їхнього позитивного ставлення до тебе на рівні почуття прекрасного й піднесеного, з першої хвилини ти мусиш захопити, заповнити школярів розповіддю, щоб вони стали підвладними порухам твоєї душі, силі твоєї впливовості. Тож готуйся до перших уроків особливо старанно. Для цього замало вільно володіти матеріалом. Треба ще розробити мізансцени уроку, добре опанувавши театральну режисуру і педагогіку. Власне кажучи, учительська праця – театр одного актора. Саме тому вчителю необхідно розвивати акторські властивості. Не дарма А. С. Макаренко брав уроки режисури й акторської майстерності в талановитих митців. Він писав: «Я став справжнім майстром лише

тоді, коли навчився говорити «іди сюди» з 15 – 20 відтінками, коли навчився давати 20 нюансів у постановці обличчя, фігури, голосу. І тоді я не боявся, що хтось до мене не підійде чи не відчує того, що потрібно».

Труднощі – це переборення життєвих суперечностей. Якщо людина має загартовану волю, бійцівські риси в досягненні поставленої мети, тоді для неї не існує перешкод, яких вона не могла б подолати. Саме таким бійцем повинен стати й ти, молодий учителю. Тебе завжди підтримають, допоможуть... Проте ніколи не забувай, що лише особиста активність і рішучість – запорука твого авторитету та визнання як в організації, так і в здійсненні навчально-виховного процесу, у роботі з батьками, і в побудові особистого життя, і в самовдосконаленні.

– Коли не впадаєш у розпач у критичних ситуаціях, яких буде немало. Чому? Маєш поки що невеликий життєвий досвід. Бракує тобі й учительської майстерності. Ти відчуваєш деяку педагогічну не вправність, невдоволеність рівнем фахової і виховної підготовки. Все це закономірне, кожен свого часу пережив те саме. Багато залежить не лише від тебе, а й від навчального закладу, який ти закінчив.

Чим же можна зарадити? Єдине – продовжувати вчитися пізнавати кожного «свого» учня. Бачити в ньому неповторне, незвичайне, а формуючи і розвиваючи його, сприяти цим становленню всебічно і гармонійно розвиненої особистості...

– Коли твої учні щодня, щогодини, щохвилини знатимуть, що вони завжди в центрі твоєї уваги, вони відкриють тобі свою душу, свої переконання. Розроби таку методику, щоб кожен щоденно спілкувався з тобою, зокрема з предмета, який ти ведеш. Проте не обмежуйся уроком. В офіційному спілкуванні учневі значно важче відкритися душею, переконаннями, ніж в обстановці неофіційній. Однак таке одкровення вкрай необхідне, це один із найважливіших законів педагогічного мистецтва.

Знайди такі засоби, методи, такі внутрішні сили, які зблизили б тебе з учнями, поєднали б твої і їхні, тобто ваші, інтереси, ідеали і зробили їх спільними для життя та діяльності.

– Коли переконаний, що як педагог ти потрібен не лише в школі, а й у сім'ях твоїх вихованців. Їхні батьки зайняті суспільно важливими справами. Відвідувати тебе в школі, відривати від виховного процесу їм незручно. Знайди час зустрітися з ними. Не шкодуй найтепліших слів, щоб підкреслити позитивні риси їхньої дитини.

Тобі якнайменше слід думати про особисті позитивні риси та бажання, а намагатися краще пізнати колег, забути лестощі, щиро виявляти доброзичливість. Щоб вплинути на свого колегу, варто говорити з ним про те, що його цікавить, до чого він прагне, допомогти йому. Виявляй до колег щирий інтерес, уважно вислуховуй їх, намагайся зрозуміти кожного. Роби для них усе, чого б ти бажав від них для себе. Дай змогу колезі відчувати перевагу над тобою, якщо це справді так. Подивися на оточення його очима й оціни значущість його думок, поведінки.

Коли завойований серед учнів і колег авторитет постійно підтримуватиметься твоєю напруженою роботою над собою, яка буде радувати тебе. Тільки радість – запорука вчительської творчості, твоїх успіхів у вихованні. Лише радість педагогічного спілкування і творення – твоє життєве щастя. А. С. Макаренко з цього приводу писав: «...Я надзвичайно щаслива людина. І моє щастя не залежить

від жодних матеріальних благ, тому що неодмінна умова щастя – це переконаність, що живеш правильно, що за спиною не стоїть ні підлість, ні шахрайство, ні хитрість».

Щастя тобі, мій друже, молодий учителю!

*(І. А. Зязюна Педагогічна майстерність : Хрестоматія: Навч. посіб. / Упоряд.:
І. А. Зязюн, Н. Г. Базилевич, Т. Г. Дмитренко та ін.; За ред. І. А. Зязюна. Київ :
Вища шк., 2006. 606 с.)*

Виробничо-практичне видання

Петриченко Лариса Олексіївна
Бабакіна Оксана Олексіївна
Кузнецова Оксана Вікторівна
Акімова Олена Михайлівна
Блудова Юлія Олександрівна
Потапова Наталя Валеріївна
Пилипенко Наталія Володимирівна
Корсікова Катерина Геннадіївна
Ільїна Олена Олексіївна
Литвин Валентина Анатоліївна

Підписано до друку __.__.2020
1/16

Формат 60x84. Папір офсетний.
Друк різнографічний. Гарнітура Times New Roman.
Ум. друк. арк. 4,75. Наклад
300 прим. Зам № 04/11

Видавець СПД – ФО Захаренко В. В.
61140, м. Харків, вул. 1-ї Кінної Армії, 11, к. 69
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1855 від 24.06.2004 р.
Тел. (057) 717 – 50 – 28

СПД – ФО Захаренко В. В.
61140, м. Харків, вул. 1-ї Кінної Армії, 11, к. 69
Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
видавців, виготовників і розповсюджувачів
видавничої продукції ДК № 1855 від 24.06.2004 р.